

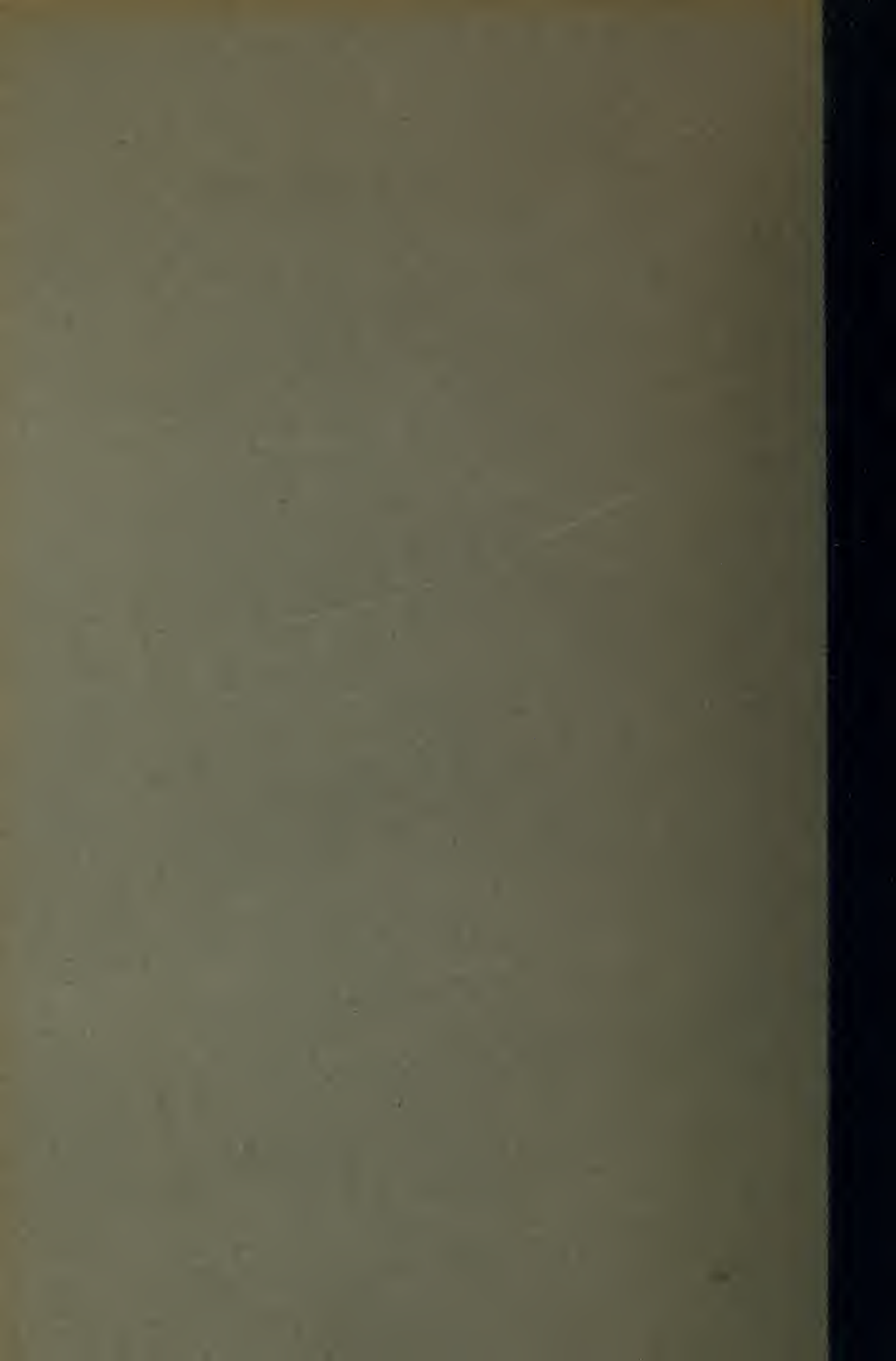

3 1761 08819715 7

LU
T6295khaz

Tobilevich, Ivan Karpovich
Хазяїн.

Title transliterated:
Khazyain

ЗАГАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

ІВАН ТОБИЛЕВИЧ

ХАЗЯЇН

КОМЕДІЯ В 4 ДІЯХ

З ПЕРЕДНІМ СЛОВОМ І ПОЯСНЕННЯМИ

ПРОФ. ДР. Г.

ляйпціг
УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ

головні склади:

BERLIN W 62 / ЛЬВІВ / WINNIPEG MAN. (Canada)

Досі появилися оці книжки:

- 1—6а. Ленкий Б., Начерк історії української літератури (до нападів Татар). I, нове ілюстроване видання.
 7. Левницький-Нечуй Ів., Запорозжці.
 8. Дяфонтен Ж., Байки (в 4 образах).
 9—11. Карсенко-Карний, Суєта, нове видання.
 12—14с. Крушельницький Антін, Іван Франко, поезія (Літературні характеристики укр. письменників, I).
 15—16. Руданський С., Співомовки (зі вступ. Лепкого).
 17. М. Вовчок, Дев'ять братів і десята сестричка Галя.
 18—20. Ахеліс Тома, др., Начерк соціології.
 21. Мамін-Сибіряк Д. Н., Чутлива совість.
 22—23. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть I.
 24—25. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть II.
 26—27. Кміт Юрій, В зацінку й на сонці оповідання.
 28—29а. Збірник народніх пісень і дум.
 30—33а. Чайківський Й., Всесвітня історія I, стар. віки (з ілюстр.).
 34. Кіплінг Р., От собі казочки (з двома ілюстр.).
 35—36. Кіплінг Р., От собі сторіжки (з трома ілюстр.).
 37. Бернзон Б., Новоженці, комедія в двох діях.
 38—39. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть III.
 40. Езон, Байки.
 41—43с. Барвінський В., Скошений цвіт, повість.
 44—47. Раковський Ів. др., Психологія, I.
 48. Андреев Л., Три оповідання.
 49—50. Карсенко-Карний, Хазяїн, комедія.
 51. М. Вовчок, Сестра, Козачка, Чумах (оповідання).
 52. Бернзон Б., Понад сили, драма.
 53—56. Чайківський Й., Всесвітня історія II, серед. віки.
 57—59. Ніцше Фр., Так мовив Заратустра. Часть IV (кінєц).
 60. М. Вовчок, Від себе не втечеш (оповідання).
 61—62. Ібсен Г., Вудівничий Солянес, драма.
 63—64. Гоголь М., Тарас Бульба, повість (з ілюстр.).
 65. Руданський С., Цар-соловей, поема-казка.
 66. Молієр Ж. Б., Лікар-шуткар, жарт у 1 дії.
 67. Котляревський Ів., Наташка Подтавка, укр. опера.
 68—72. Чайківський Й., Всесвітня історія III, нововіччя.
 73—74. Николишин Д., Розладде, драма.
 75. М. Вовчок, Кармелюк, Невільничка (оповідання).
 76—77. Геновефа, опов. (з образк.).
 78. Куліш П., Орся, Дівоче серце, Січові гості.
 79. Кобилянська Ольга, Некультурна, повість.
 80. Кобилянська Ольга, Valse mélancolique.
 81—84. Франс Ан., На білих скалах, повість.
 85—88. Толстой, Л., Живий труп, драма.
 87—91. Барвінський О., Спомини з мого життя, I.
 92. Яричевський С., Книжкиня Любов, драма.
 93. М. Вовчок, Сох, Одарка, Чарл, Додащниця.
 94—98. Ленкий Б., Начерк іст. україн. літер., книжка II.
 99. М. Вовчок, Інститутка.
 100—108. Антонович В., Коротка історія Козаччини.
 104. Аверченко, Гуморески.
 105. Барвінок Г., Русалка.
 106—107. Ленкий Б., М. Шашкевич (Літ. хар. укр. письм. II).
 108—110с. Куліш П., Чорна Рада, повість.
 111. Толстой Л., Подонезий на Кавказі, правд. недія.
 112—118. Бернзон, Ан., Вступ до метафізики.
 114. Франс Анатоль, Комедія про чоловіка, що оженився з комовою, жарт у 2 актах.

Tobilevich, Ivan Karповich
III

ІВАН ТОБИЛЕВИЧ

(КАРПЕНКО-КАРИЙ)

Х А З Я Ї Н

Khazyaïn
КОМЕДІЯ В 4 ДІЯХ

З ПЕРЕДНІМ СЛОВОМ І ПОЯСНЕННЯМИ

(ПРОФ. ДР.) Г.

УКРАЇНСЬКА НАКЛАДНЯ КИЇВ—ЛЯЙПЦІГ

ГОЛОВНІ СКЛАДИ:

Книгарня Наукового
Тов. ім. Шевченка
у ЛЬВОВІ
Ринок 10

Українська Накладня
с. з о. п.
BERLIN W 62
Kurfürstenstr. 83

Товариство „Просвіта“
у ЛЬВОВІ
Ринок 10

Printed in Germany

Donated by
THE UKRAINIAN BRANCH No. 360
CANADIAN LEGION B. E. S. L.
Toronto, Ontario

LLI
T6295kba2

583361
7. 5. 54

Українська драма не може якось видобути ся із зачарованого круга „малої“ драми. Годі сказати, щоби на її полі не було талановитих робітників або проб вирвати її на ширшу воду. Та тії проби надто часто тонули у морі... дрібниць. Звичайно бракує українській драмі того титанічного елемента, що творить як раз драму, за часто не має в ній сього велитенського пориву, що потряс би душу до глибини виведенем справді великої події. Від коли Іван Котляревський видав своєю „Наталкою Полтавкою“ смертний засуд на драматургів староукраїнської школи, від тоді збогатила ся українська сцена тільки дуже немногими драмами, що давали би як так новий поворот у сій галузи творчости. Перед очима Українців відбуваєть ся переворот у європейській драмі, де слідно горячково шуканє інших шляхів, а українська драма полишаєть ся все ще майже немовлятем. Що правда, ту і там бачимо намагання сотворити нову драму, але вони розбивають ся найчастійше марне о якусь переможну заперу так, що не раз місто великого розмаху маємо вкінці досить вузке доктрінерство. Читася такі твори і наче чуєш лет могутніх крил, що заносять творця не туди — почуваш се виразно, що не туди...

Де причина того? Шукати її виключно в авторах булoб великим непорозумінем. Скорше вже можна пояснити сю справу станом нашої сцени. Вона бурлацька, не має ще на всій широкій Україні постійного пристановища, отже й про виставу на справді більшу скалю годі й думати. Те мусить відбити ся на творчости драматургів. Та властиву, основну вину — як що се можна назвати виною! — поносить ту таки українська суспільність. Її жите наскрізь „недраматичне“, гонитва за дрібними концесіями — отсе його головний зміст. Деж ту розвинути ся гігантському розмахови народнього духа? Брак одноцільної ідеї, що одушевляла би всі верстви народу, спиняє його. Знатоки драми говорять, що її витворює нарід у хвилях високого душевного підєму. Чи можна без застережень згодити ся на таке ставленє справи, се ще питанє, але одно певне: зерно правди лежить у сьому висказї. На наших очах дієть ся щось подібного у наших сусїдів-Поляків. Гадка відродження Польщі, що одушевляє там визначнійших письмеників, сотворила досить значну драму в особі Ст. Виспяньского.

Та якби воно там не було, наш песимістичний погляд на українську драму буде мати тільки тоді рацію, як що повторимо з притиском, що були і є проби піднести україн-

ську драму над її сїрий уровень — значить, якийсь поступ все таки виразно слїдний. Час до часу являють ся твори, що заповідають нову добу української драми. У них слїдне намаганє знести ся вище над дотеперішню драму, внести у неї новий фермент. Вони суть певним доказом, що українська драма не стоїть на місці, а шукає нових доріг, якими піде, аби тільки знайти певний ґрунт.

До таких появ належить творчість Івана Тобилевича, звісного під псевдонїмом Карпенко Карий. Се найвизначнїйша поява на полі української драми, се оден із сих немногих людей, що внесли щось нове в неї, а переломили старі звичаї.

Карпенко-Карий*) займає точно означене місце серед українських драматургів. Характер його творчости такий виразний і такий легкий до схоплення, його стать так ясно відмежована на тлі духового життя України, як хиба мало котрого письменника. Виступив він перед ширшим сьвітом уперве 1883 р. із драмою „Чабан“ (звісною тепер під назвою „Бурлака“) і в нїй зазначив відразу дорогу, якою намірив ся ступати у письменницькій діяльності. Він поставив собі вповнї сьвідому

*) Його житєпис подано в одному із попереднїх випусків сього видавництва — з нагоди виданя „Суєти“

мету: відродженє українського театру, а способи, що ними він задумував се досягнути, висказані найкраще у його комедії „Суєта“ словами Івана Барильченка:

„Сцена-ж — мій кумир, театр — св'ященний храм для мене! Тільки з театру, як з храму крамарів, треба гнать і фарс і оперетку — вони — позор іскуства, бо смак псують і тільки тішать ся пороком! Геть їх з театру! Міглюю слід їх замести. В театрі грать повинні тільки справжню літературну драму, де страждання душі людської трівожить кам'яні серця і, кору ледяну байдужности на них розбивши, проводить в душу слухача жадання правди, жадання загального добра, а пролитими над чужим горем слезами убіляють єго душу паче снігу! Кумедію нам дайте, кумедію що бичує сатирою страшною всіх і сьміхом через слези сьмієть ся над пороками і заставля людий, мимо їх волі, соромитись своїх лихих учинків!..“

Отже Карпенко-Карий розуміє завданє драматурга дуже поважно. Театр-се св'ятиця штуки. І такий погляд повів його туди, куди не дійшов ні оден із українських драматургів. Він не тільки зриває по часті із минувшиною української драми, але й вносить у неї сьвіжі, здорові елементи. Покидає типові дотепер драми із сьпівами й танцями, осно-

вані на любовних мотивах, а держачи ся кріпко щиро українського ґрунту, витворює своєрідній спосіб писання. Не в розвою зверхніх подій шукає він драматичної акції, а в мальованю характерів. Характер-тип — се у нього головна річ. Вже таке поставлене справи вимагає від автора незвичайно серйозного відношення до теми. Пильне студіоване й старанне оброблене — отсе дороги, якими поет прямує до ціли. Виходить із сього з одного боку щирий реалізм, не вимріяні, а дійсні, повні життя стати, а з другого гарна, артистична будова драми і старанно передуманий розвій акції. Такі типи, змальовані часами справді по мистецьки й виведені незвичайно уміло, се головна прикмета й прикраса драм Карпенка-Карого. У своїх вісімнадцяти драмах зумів він дати цілий ряд таких типів, що характеризують українське жите від XVII. в. аж до наших часів. Зрозуміла річ, що сї характери не все визначають ся однакою силою, але є між ними стати, доведені до справдішної перфекції.

Ту лежить головна вартість Карпенкових драм і ту виявляєть ся найкраще його артистичний талан. Дивна повага й велич віє тоді від його особи, а печать правди, витиснена на сих статях, аж придавляє нас часами. Але й ту слаба сторона сих драм. Око

творця звернене головню на тип, на одну особу, лишає часто инші фігури на боці й тому вони виходять нераз бліді, так що й головний тип не все може виступити вповні ясно на їх тлі. Тому роблять драми Карпенка-Карого місцями вражінє за малого обробленя. Та коли приглянути ся їм точнійше, побачимо, що обробленє в них незвичайно старанне, а хиба — так сказатиб — органічна, лежить у характері творчости.

Одною із таких драм, до якої можна хиба найкраще приложити наведену характеристику, є „Хазяїн“. Вона безперечно найбільше типова для творчости Тобилевича й тому її пізнанє вводить нас найліпше у артистичну робітню поета. Перед нашими очима наче розвиваєть ся душа творця — так ясна й прозора ся драма.

Найліпшим твором Карпенка-Карого признано загально його 4-актову комедію „Суєта“. Головню три перші акти, взірці драматичної техніки, ставляють сей твір так високо. Але можна сьміло сказати, що „Хазяїн“ зовсім не уступає „Суєті“. Нема в ньому сього технічного обробленя — то правда, але є за те такий безмір кипучого житя, що воно поражає нас своїм драматисмом. Се справдішня драматична поема, що малює чудово трагедію людської душі. Аж лячно нам, що

тая на позір така спокійна акція криє в собі тільки неспокійного елемента, який — здається — ось-ось вибухне.

Ідея „Хазяїна“ зовсім проста: ненаситна жадоба землі й маєтків руйнує не тільки дрібні хазяїства, але й самого хазяїна нищить морально. Отже Карпенко-Карий положив в основу свого твору таке важне і таке пекуче в сих часах питанє про великоземелє. Аграрна квестія все захоплює Українця, бо се проблем житя його народу, зложеного в основних верствах із хліборобів. І се питанє здіймалося й здіймається нераз у нашому письменстві. І може тому, що воно таке важне, виходить оно звичайно у яркому освітленю. Карпенко-Карий являєть ся ту щирим сином України.

Центральною фігурою одного такого великоземельного хазяїства і zarazом осередком цілої драми є Терентій Гаврилович Пузирь. Се той хазяїн, що його змальованю присвячена уся акція. Для його схарактеризованя вистало би одно титулове слово драми, він цілою душею і цілим тілом — хазяїн. Хазяїством він тільки й живе, а прибильшенє майна се ціль його житя. Сорок літ працював він кривавим лотом хлібороба і довів до того, що з бідолахи став мільонером. У його більше землі чим у німецького князя, три дні мушиш

їхати, заки її переїдеш. Сорок тисяч овець випасаєть ся на його степах, а однісі пшениці у нього 22.000 кіп! А дійшов він до такого богатства девізом: „з усього треба користь витягать, хочби й зубами прийшло ся тягнуць“. Та й тягнув же він, де тільки міг, не вважаючи зовсім на те, як: аби тільки збільшило ся хазяйство. Повикуповував землі дрібних рільників в околиці, а позбавивши їх землі, змусив їх стати його невільниками: за кільканайцять копійок і за їду, яка й собакам не годить ся, мусіли вони відбувати не панщину, а дійсну неволю — мов у запалих океанійських плянтаціях. Але й того за богато Пузиреви, він рад би мати ще дешевшого робітника і кривдить ще й на сій мізерній платі своїх робітників. Се людина без серця; де ходить о зиск, там ні сором, ні людське жите не важить йому нічого — бо й певно: і його власне жите не важить там нічого.

Ся вічна гонитьба за зиском скривила його характер. Він затратив уже давно межу між скупарством а ощадністю і став типовим скупарем не тільки для інших, але й для себе. На ньому такий одяг, що його не пускають у приличне товариство, а у недузї жалусь він собі лікаря. Навіть у їді скупить він собі. Кожда найменша страта або хочби

й пропущене догідного зиску дратує його до живого. Він тоді не тямить сам себе — за гусьми, що обїдали його снопи, жене він так завзято, що відбиває в собі печінки.

А той зиск і маєток добуває він не своїм розумом, а безоглядністю й неперевірчивістю у способах. Бо впрочім се людина обмежена й короткозора. Спекуляцію розуміє він звичайно тільки так, щоби сейчас взяти гроші на руку, до спекуляції на дальшу мету не має у нього ані охоти, ані здібностей — тому й не вдаєть ся він у закладанє фабрик. До того він надто грубої вдачі, а образования у нього ніякого. Найліпше виявляєть ся його обмежений ум у сьому, що він не годен розпізнати, котрий із його слуг добрий, а котрий злий. Тому тії, що обкрадають його зручно та висьмівають безсоромно, заживають у нього ласки, а справді добрі слуги гинуть марне.

І така людина, що привикла видіти всьо тільки на дуже близку мету, пустила ся раз на небезпечний і нечесний зарібок. Пузирь, мільонер, помагає своєму сусїдови Петрови Тимофієвичеви в обманчивому банкрутстві на 3 мільйони — розумієть ся, за обіцянку доброї заплати. Необачно впадає він у сіти, що їх наставив сам собі і робить себе вповні зависимим від жидівського посередника Маюфеса.

Жадоба легкого зиску заслїпила його. Зле поведене діло не вдало ся, а спричинило Пузирова не то що велику втрату, а ще й завело його перед двері тюрми.

Та не в сьому лежить трагедія душі Пузиря. Се було би надто слабе, не зробило би вражіння. Добре йому так! — сказалиб усі, за лихий вчинок справедлива кара. Несимпатичний Пузирь вийшов би тоді блідонькою статію, що не була би в силі зворушити глибше нашої душі. Але Карпенко-Карий такий поет, що вміє і в кам'яній душі віднайти божу іскру ідеалїзму. Пузирь має одну сторону у своїому характері, що захоплює нас і навіть робить його таким симпатичним, що примушує нас спочувати з ним глибоко. І ту як раз лежить трагізм цілої драми.

Пузирь — груба натура, то правда. Крімі хазяйства не бачить він нічого і нічого й не хоче знати. Бо ось він „Малорос“ — сам признаєть ся до того — але українські справи не обходять його. На памятник поетови не має у нього гроший, бо до розуміння значіння поета він надто матеріяліст. І загальнс-людськими справами не интересуєть ся він. Зменшене терпіння людства (поміч голодним) для нього прямо гріх, бо відбирає йому невільничого робітника. Навіть власна родина не дуже йому на серці. Жінку пригнобив він

своєю зелісною рукою так, що вона її не сьміє дихнути інакше, як дихає Терентій. Доньку ніби він любить, давав їй навіть до школи, але про її щастє не дбає у дійсности: він рад би її зневолити до нелюбого їй подружа із неокресною Чоботенком, аби тільки таким способом придбати ще більше землі.... І здавало б ся, що у такого чоловіка завмерло всяке ідеальнійше почутє. Та нараз ми із дивом бачимо, що Терентій Гаврилович поет, поет усею душею. Він поет там, де він і матеріяліст: у своїому хазяйстві. Нехай він тільки заговорить про свої стени, про свої стада — сейчас зміняєть ся його неотесана мова і ллєть ся перлинами чистої поезії. А як він любить своє хазяйство! — нічим йому жите. Вже у горячці, коли смерть заглядає йому в очі, він глядить із батьківською ніжністю на свої вівці і хоч зір заходить йому вже імлою, він добачує, що в одної вівці поранений хвостик, у другої хора ніжка. А якими словами промовляє він до них! Так не промовляв він мабуть і до рідньої дитини... Ту така наглядна поезія і така міць чутя, що вже хочби й ізза того одного місця драму можна назвати високопоетичною поемою. І мимоволі не знаємо, що більше ту подивляти: чи глибину поезії й житеву правду, чи великий талант сценізованя.

І у сій майстерній психології уся сила драми. Перед нами розвертаєть ся величній людський дух із своїми недослідними нетрями. Бачимо перед собою живого чоловіка із великими хибами, але все таки чоловіка. За сї хиби постигає його важка кара, але автор не відвертаєть ся від нього з огидою. Він стоїть вище понад те і вміє навіть таким негативним характером порушити благородні почування читача чи видця. Сльози, щирі сльози пливуть нам з очий на вид сеї людини. Мимоволї насуваєть ся глибоке питанє: чому так дієть ся, чому людина знижаєть ся до таких низин, коли в її душі такі скарби, що можуть потягнути її у вищі, надземні простори? І наша душа виходить обновлена, жадна ідеалу.... Бо Карпенко-Карий се поет народу, що оживає: із житевої школи виносить він бажанє злету все вище й вище.... Оттут то й майстер Тобилевич, оттут то й тайна, чому він найбільший український драматург.

Тло, що на ньому виступає наш хазяїн, вже далеко не таке ярке, як сам малюнок героя. Се звичайна техніка Карпенка-Карого. Його око звернене на осередок, а всьо инше має хиба о стільки вартість, оскільки воно є конечним доповненєм головного. Відси сильна концентрація акції, але й бліде зма-

льоване оточення, що тим більше вражає, чим краще виступає головний характер.

Найкраще ще виходять у „Хазяїні“ інші представителі Пузиревого хазяїства.

На перше місце вибивається тут права рука Пузиря Феноген Петрович. Це найважливіша особа у хазяїстві після самого господаря. Він мало чим ріжний від Терентія Гавриловича. Такий сам обмежений як і його пан, хіба що менше смішний від нього, бо бачить його смішні сторони. Найвищим його ідеалом: добути собі добрий клапчик земельки й хазяїнувати на ній самостійно. І до цієї цілі доходить він зовсім так як Пузирь, не перебираючи в дорогах — у всьому рад би він наслідувати того, котрому служить. Виходить, що Феноген — це по більшій частині мініатюрне видане Пузиря і в цьому лежить слабка сторона його характеристики.

Він допомагає хазяїнові широко у збільшенню майна, бо тягне при цьому й для себе зиски. Але про вірну службу й не думає у нього: він готов стати своїм впливом в обороні навіть лихого слуги, як що тільки він йому заплатить. Честь і сумління в його душі придушені зовсім: він готов присягнути фальшиво за марну плату — аж Жид дивиться на такому християнинові. Він знає тільки одну чесність: допомагати тому, з кого

взяв гроші. Се тип здегенерованого великим хазяйством економа: він права рука господаря, бо бере за се плату, але поза його плечима він торгує ним безсоромно.

Дальше бачимо в драмі двох менших економів: Ліхтаренка й Зеленського.

Ліхтаренко (Порфїрій Арістархович) належить до гарнійше змальованих статей у драмі. Найвизначнійша його прикмета — то безсердечність. У сьому переходить він навіть самого хазяїна. Він є як раз тим, що береться нищити хитрими способами малі хазяйства. Се людина дуже зручна, що вміє використати догідну хвилю й придбати хазяїнови дешевого робітника. Очевидно всюди, де тільки може, краде він для себе і не робить із сього тайни, але поступає все так, що ніхто не зможе йому доказати того. Він має на всьо отверті очі, його уха чують і найтайнійші комбінації окруженя. Тому має він усіх в руках: він знає про каригідні діла не то Феногена, але й Пузиря, і має на всьо певні докази, але мовчить, доки його ніхто не зачіпає. Не є він знова такий зарозумілий, щоби не цїнити доброго помічника: він готов навіть поділити ся зарібком із Феногеном, як тільки той згодить ся помагати йому. Ліхтаренко — се хазяїн не такого вже крою, як Пузирь: він хитрійший за нього. А горе тому, що пова-

жить ся заступити йому дорогу — того нищить він безпощадно. От такий Зозуля — людина без замази — гине марне наслідком доносу Ліхтаренка, ще й покриває собою гріхи донощика. Ліхтаренко — се тоє субчате колесо хазяйства, що роздавляє опірне окруженє.

Але сей вир, який він счиняє кругом себе, пожирає і його самого: покривджені робітники розбивають йому голову.

Ліхтаренко — се незвичайно вміло й ярко схарактеризований тип, тим більше подиву гідний, що його так легко виріжнити серед зовсім подібних до нього людей.

Не такий вже Зеленський. Він не такий рішучий і не такий хитрий — тому й мусить промошувати собі дорогу хабарями. Впрочім він стать доволі безкровна, сотворена радше для ліпшого схарактеризованя Феногена й Ліхтаренка.

Серед того хазяйського багна дивно відбивають дві стати чесних людей — Зозулї й Куртца. Зозуля — наскрізь пасивний тип. Се той дурень, що його всюди бють, ще й сьміють ся з нього. Він скільки чесний, стільки без енергії. Не вміє постояти за собою у рішучій хвилі, воліє відібрати собі жите, чим глядіти на неправства, що творять ся над ним. Се той що його роздавляє хазяйське

колесо. Характер слабо змальований, але при сьому має в собі багато житевої правди. Ми моволі подумаємо собі при ньому: такий не для сього сьвіта. Зовсім инший характер Карло Карлович Куртц. Тай зовсім природно: він жеж Німець. У нього велике знане і солідна робота — не він стоїть о ласку господарів, а господарі дбають про нього. Куртц зумів усім показати, що без нього не обійдеться ся. Тому й не потребує він хапати ся нечесних способів (у нього впрочім надто вродженої солідности!) і він наскрізь чесний. Його енергія відбиває дивно від инших, він уміє постояти рішуче не то за собою, але й за иншими дійсно добрими слугами. Він культурний чоловік, із серцем: Куртц одинокий у Пузиревому хазяйстві не в силі обдирати із усього бідного мужика, хоч наражуєть ся за се на докори із сторони хазяїна. Тільки шкода, що автор ослабив сей гарний характер, осьмішивши його каліченем мови й надто добродушною наївністю.

Вкінці такому великому хазяїнови годі обійти ся без спекуляційного посередника. Таким являєть ся у драмі Григорій (Гершко) Мойсієвич Маюфес — людина впрочім мало замітна.

Для доповнення ще й контраст: сусідній поміщик Золотницький. І він великоземель-

ний хазяїн, але зовсім не такий як Пузирь. Золотницький пан з панів, певного рода благородність характеризує його: він гидить ся брудним зиском. Як образований чоловік веде він поступову господарку, не жаліючи гроша на заводжене фабрик і т. п. Попри хазяїна — він і людина. Громадські справи інтересують його так само живо як і національні: він не скупить ту і там значнійшого датку чи на суспільні, чи на культурні ціли. Та багато в характері Золотницького недокazanого (от хочби й відносини у його хазяйстві) — тому він такий блідий, що по части ослабляє навіть головний характер.

Остаєть ся ще сказати дещо про інші особи драми. Пузирь і чоловік, у нього родина. Передовсім його жінка — Марія Іванівна — людина наскрізь пасивна й доволі шальонова. Се відай найслабша стать усеї драми.

Інша вже її донька Софія. У неї вище образование і спочуване людському горю. Її болить сьмішне поступоване батька, її соромно, що мати ще йде йому в сьому на руку. Її обурює погане обходжене із робітниками і вона випрошує людянійше обходжене з ними. Але сей жіночий характер гине майже безслідно серед тамтих яркійших статей.

Наконець автор мусів сплатити довг і ширшій публиці: у драмі являєть ся і любов. Та вона така епізодична, що відчуваємо її майже як зайву. До того вона вплетена так, що є тільки одною рисою більше для характеризованя Пузиря. Героями сеї любови є: Соня й гімназіяльний учитель Іван Миколаєвич Калинович.

Калинович се ніби реаліст, що хотів би допомочи своєму народови до подвигнення, але у дійсности він троха ідеалістично настроєний народолюбець, що любить часами широко деклямувати про народ. Усю надію народу бачить він у школі, з якої має вийти краще будуче покоління. Та хоч як багато говорить він про свої погляди — він все таки не зовсім ясна фігура. Він виступає мало, а й виступаючи якомсь ховаєть ся із собою.

От такі стати виступають у сій драмі. Загалом бачимо, що негативні типи виходять кращі, у позитивних слідна якась непевність. Наслідком того нема у драмі зрівноваженої гри красок і тому головна особа має за слабій підклад. „Хазяїн“ — се чудовий образ із блідим тлом та за слабими рамками.

Одноцільної акції на перший погляд у драмі не видно. В дійсности ціла драма — чудова цілість із незвичайно сконцентрованими подіями. Се радше ряд образків для змально-

ваня одної стати. — Перша дія показує нам неначе зверху велике хазяйство ; друга — вводить нас глибше у тайни великого хазяйства ; третя — показує таємну грозу такої великої машини ; а четверта кінчить ся її вибухом. Хазяїн і хазяйство — се два герої драми.

Мова драми добра, сильна, хоч декуди слідний вплив великорущини : живі люди говорять буденною мовою.

От такий то „Хазяїн“. Із нього віє така велич і повага, автор вложив у сей твір таку міць артисму, що справді мусимо поставити сей твір на першому місці між усіми дотеперішніми українськими драмами.

Г.

Дієві люди :

Терентій Гаврилович Пузирь, хазяїн, міліонер.

Марія Івановна, його жінка.

Соня, їх дочка.

Феноген, права рука хазяїна.

Маюфес, фактор.

Павліна, кравчиха з города.

Зеленський,)
Ліхтаренко) економи

Куртц, шахмайстер.

Петро Петрович Волотницький,
родовитий багатий пан.

Калинович, учитель гімназії.

Зозуля, помішник Ліхтаренків.

Лікарь.

Харитон, розсильний.

Петро.

Демян.

Дівчина.

Юрба робітників.

Дія I.

Кабинет.

(Феноген входить з бокових дверей, з халатом в руках. Говорє в другі двері). Петруша! Скажи хазяйці, що халат у мене... (З середних дверей виходе Маюфес). А, це ви Григорій Мойсієвич? Заходьте!

Ява II.

Феноген і Маюфес.

Маюфес. Доброго здоровля, Феноген Петрович!

Феноген. Здоровенькі були. Що це ви нас відцурались? Давненько я вас не бачи:

Маюфес. Діла, діла, діла!

Феноген. Загрібаєте грошики!

Маюфес. Ет, поки заробиш грош, підошви побйош!

Феноген. Ну, не гнівїть Бога! Домик чудовий купили!

Маюфес. За стілько літ — другії купили не домки, а палати!

Феноген. Мало чого.... Ехе-хе! От гляньте!

Маю ф е с. Халат, ну?

Ф е н о г е н. Халат мільонера! Бачите, як багатіють. Ще отакий є кожух, аж торохтить! Нового купувать не хоче, а від цього халата і від кожуха, повірите смердить! Он як люди багатіють: учить ся!

Маю ф е с. Е то што-нібудь особливо-го!...

Ф е н о г е н. Ну й оказія ж нам була через цей кожух. Подумайте: швейцар не пускав Терентія Гавриловича у Земський Банк!

Маю ф е с. Ну, не пускав, а як пізнав, зараз пустив... Терентія Гавриловича і в рогожі пізнають!

Ф е н о г е н. А так... Слухайте Григорій Мойсієвич, чи нема у вас на прикметі земельки?

Маю ф е с. Для вас?

Ф е н о г е н. Еге. Постарів, треба на свій хліб.

Маю ф е с, Пора, пора самому хазяїном быть, хоч вам і тут добре.

Ф е н о г е н. Гріх скаржитись! Та тільки то моя біда, що перше я купував, продавав і мав добрі куртажі, варт було побиватись; а тепер держить при собі. Коли-не-коли перепаде свіжа копійка! Так пошукайте для мене десятии 500.

Маю ф е с. Кругленький шматочок! По-

стараюсь. А тепер проведіть мене до Терентія Гавриловича.

Феноген. Ходім! Тільки шукайте землю поближче вокзала...

Маюфес. Што нібудь особенного...

Зеленський (З дверей). Феноген Петрович, можна?

Феноген. Заходьте, я зараз! (Вийшов з Маюфесом).

Ява III.

Зеленський, а потім Феноген.

Зеленський. От і шапкуй перед хлопом! Не можна инакше: силу має, а може сам і нацьковує, аби зірвать, — треба заходити! (Входе Феноген).

Феноген. А що скажете? Кажіть скоріше, бо незабаром сюди хазяйка вийдуть.

Зеленський. Терентій Гаврилович гнів на мене має і я боюсь, щоб мене не перевели в Чагарник на місто Ліхтаренка; а там менше жалування, у мене сімя... замовте словечко... (Виймає гроші).

Феноген. Та щож я можу... Знаєте, який наш хазяїн, часом щоб не подумав що ви мене підкупили, у нього честь перше всього!

Зеленський. Дурно ніхто нічого не робе: ви для мене, я для вас. (Дає гроші).

Замовте добре словечко, ви найближчий до хазяїна чоловік.

Феноген. Та я попробую... Тільки хто його знає, як... (Бере гроші). Це ви міні позичаєте... А, як що нічого користного не вийде, я віддам.

Зеленський. Ваше слово все переборе. Нехай і в Чагарник переводять та хоч би жалування не поменшили... Я крадькома сюди, а тепер в контору. (Вийшов).

Ява IV.

Феноген сам.

(Лічить гроші). 25! Як би не давали, то я б і не брав. А коли дають — бери! І сам хазяїн нас всіх навчає: з усього — каже — треба користь витягати, хоч би їй зубами прийшло ся тягнути — тягни! Так він робив і так робить від юних ліг, а тепер має міліони! Чом же ми її не тягнути, щоб і самому стати хазяїном. Та я їй не тягну, — дають. Тут і гріха не має!... (Голось Пузиря): „Феноген, давай халат“.

Феноген. (У двері). Ще не зашили, зараз принесу.

Ява V.

Феноген, Марія Івановна, Соня і кравчиха.

Феноген. Натє, та скорійше латайте, бо вже кричали, щоб подавати халат; а я пі-

ду до них, скажу, що ви взяли позашивать дїрки. (Вийшов).

Марія Івановна. Ну лиш, приймай-мось разом. Ось дїрка. Ти, Соню, тут латочку наклади; а ось порвалось — тут я зашию, ви ж здіймайте тим часом мірку. (Всі прийняли за роботу). Хоч ти що хоч говори — не хоче купить нового, так оце я гроший крадьком наскладала і ми йому такий халат справимо, що він і сам ним любити меть ся. Бачите: через два місяці рівно будуть іменини Терентія Гавриловича, треба, щоб халат поспів, якраз на іменині. Я не можу йому від себе подарувать, бо буде страшенно гніватись, що такий розход зробила, та ще й гроші брала крадькома. Халат, голубочко буде дуже дорогий! 15 аршинів ліонського бархану — по 9 рублів аршин, і 20 аршинів шовку по 3 рублі, шнур товстий шовковий, чистого шовку, з китицями — 30 рублів, вам за роботу 50 рублів — всего 275 рублів. Це вже Соні так захотїлось. Вещ цінна і хоч кому кинеть ся у вічі, а ви запросите тільки 50 рублів. Розумієте? Терентій Гаврилович, як побачить, що таку дорогу вещь можна купить за дешево, сказать за безцін — зараз і купить! Так от ми й діждемось, хоч хитрощами, що цей халат він скине і буде носить такий, що хоч куди не со-

ром! Ви ж, голубочко, настьогайте підкладку густо, густо узорами; на полах вишийте в глад буряки з розкішними бадиллями, а на бортах вишийте барана і овечку. Та зробіть так щоб він зразу побачив, що вещь дорога, а продаєть ся дешево! Розумієте?

Кравчиха. Ох, матїнко моя Марія Івановна, це то все розумію, тільки навряд чи поспію таку дорогу вещь скінчить за два місяці, робота велика, вишивка копотка, та ще знаєте: зразок овечки і барана у мене є на подушці, а буряків нема.

Марія Івановна. Я вам дам і узори. А щоб поспішить з роботою — візміть помішницю: я ж і гроші платю не малі — 50 рублів!

Кравчиха. Та вже і день і ніч будемо у двох з дочкою стьогать і вишивать, тільки прибавите пять рубликів.

Марія Івановна. Як гарно зробіте то й десять дам. (Входе Феноген).

Феноген. Готово?

Марія Івановна. Готово.

Феноген. Давайте, бо гнівають ся. Там якийсь чоловік з важним ділом. (Взяв халат і пішов),

Марія Івановна. Ну, ідїть-же, голубко, я дам матеріял і узори. (Кравчиха вийшла).

Соня. Мамо! А по моему вівці і буряки вишивать не годить ся — це буде смішно... Краще на полах і на борту квітки, та гарні мережки, фрески — у мене є узор.

Марія Івановна. Ні, Соню, квітки, то инча річ, то для молодого, а вівці та бураки татови, як хазяїнови, будуть приятніше. Я вже тата добре знаю, ходім!

Соня. Як хочете, а я б не раїла, бо буде смішно... (І д у т ь) Мамо! як ви думаєте, чи не сказать би татови про предложене Івана Миколайовича?

Марія Івановна. Ні дочко. Нехай на іменини прийде і сам скаже. Іван Миколайович учитель гімназії, чоловік розумний, то з'уміє з татком побалакать, а я тимчасом попробую випитатись. (Пішли).

Ява IV.

З других бокових дверей виходе: Пузирь, Маюфес і Феноген.

Пузирь. Феноген, не знаєш, зібрались економи в конторі?

Феноген. Одного Зеленського бачив. Ох, усердний чоловік, з коня не злазить.

Пузирь. Як що зібрались — клич! (Феноген вийшов. До Маюфеса). Сідайте. (Мовчать). Трудне діло ваше...

трудне. У мене своїх овець 49 тисяч — боюся що паші не стане.

Маю ф е с. Деж таки! Оце сказали: паші не стане!... Торік, як я купив у вас для одного німця валахів, памятаєте? — то для прийомки три дні їхали вашою землею... Їхали ми цілий день — чия земля, питаємо? Терентія Гавриловича; на другий день знову питаємо: чия земля? Терентія Гавриловича і тільки на третій день, над вечір, почалась земля Гаврила Афанасьєвича Чобота. Ха! ха! Княжество! Ціле Княжество. Німець, що зо мною їхав, дивувався, хитав головою, цмокав губами, а на третій день, сміючись сказав: у цього хазяїна більше землі, ніж у нашій герцогстві, ей Богу, так і сказав. Хе, хе, хе! Та щоб на таких степах не можна було випасти ще 12 тисяч овець?

Пузирь. Та воно можна! А тільки я вам скажу, що крім всього прочого — діло ваше опасне... Я, знаєте, опасуюсь, щоб не було якої біди.

Маю ф е с. Помилуйте, чого боять ся? Не такі голови це діло обмірковали, щоб можна було боятись.

Пузирь. Так то так! А тільки, знаєте, несостоятельность на три мільона, та ще обміркована несостоятельность — рідко кінчається благополучно!.. Щоб, бува, Петро не

вскочив у злосні. А тут і я помагаю, переховую!

Маю ф е с. Що ви? Сохрани Бог! Не такі люди ведуть і вестимуть діло... Петру Тимофієвичу помагають значні адвокати і самі найбогатші купці, та хазяїни. Я вже був у чотирьох — всі згодились: хто манухвактуру прийме, хто гурти, хто кінський завод, а з парового млина і винокурні горілку і борошно розвезем скрізь, постройки ж — діло рук чоловічих... хе! хе! хе! Ще й страхову премію візьмем. Не бійтесь, ми хапатись не будемо, а помалу, помалу, все імініє зтаїть тихо, як віск на вогни...

Пу з и р ь. Опасне діло... А почому Петро Тимофієвич думає заплатити кредиторам — не чули?

Маю ф е с. Копійок по 10, а на худий кінець по 20 копійок.

Пу з и р ь. І Петру Тимофієвичу зо всіми расходами, достанеть ся 2 мільона 400 тисяч.

Маю ф е с. Ні, так не вийде. Рівно мільон назначено тільки на розплату і на всі росходи — агентів багато!

Пу з и р ь. Виходить, два мільона чистеньких? І це кругла сума! З нічого два мільона? Капітал! Такого капіталу кредітори не по-

дарують. Найдуть ся завзяті, будуть судить ся, а як діло дійде до суда — тоді погана справа!...

Маю ф е с. Нікогда!!! Візьміть в разсудженіє: вся ця сума розкинетъ ся не на бідолах яких, а на московських та лодзінських фабрикантів, та на всякі банки! Фабриканти та банки розкинуть потері на других, підведуть свої баланси і квіта. Ха, ха! Що їм така сума — виграшка!

Пузирь. Еге! для багатьох, мовляв, виграшка, а для одного капитал! З миру по нитці — голому сорочка.

Маю ф е с. Ха! ха! ха! Істина глибока.

Пузирь. Ну, добре. Я переведу на свої степи 12 тисяч ваших овець до осени, а в осені на салган разом з своїми. Це все добре... А яку-ж я матиму користь за поміч?

Маю ф е с. От за цим же мене й послано до вас, щоб ви сказали свої умови.

Пузирь. Трудне діло... страшне опасливе діло!... Двадцять процентів з валової виручки. Менше не візьму.

Маю ф е с. А чом же не з чистої прибилі?

Пузирь. Може хто другий візьме з чистої.

Маю ф е с. Про других нічого й балакать. Все діло треба вести без документів, на честь! А кому ж повірить: тільки таким

хазяїнам, як ви! Ви не захочете взять чужого?

Пу з и р ь. На віщо міні чуже, коли у мене й свого доволі... Так 20 процентів з валової виручки. Коли согласні, переганяйте овець на мої степи.

М а ю ф е с. Ваше слово для всієї околиці закон, і вже коли не можна взять 20 процентів з чистої прибилі, нехай буде з валової виручки. А дозвольте знать: які розходи будете лічить?

Пу з и р ь. Випас, чабани, догляд.

М а ю ф е с. Ваше слово — закон! А на які степи переганять овець?

Пу з и р ь. На суху балку — 3 тисячі, на роздоля — 5 тисяч і на камяний брід — 4 тисячі!

М а ю ф е с. Завтра всі розпорядки зробимо... Терентій Гаврилович, я чоловік бідний, служу і вам і Петру Тимофєєвичу... Самі знаєте... Скільки ваша ласка?

Пу з и р ь. Поки не буде видно мого заробітку, я не можу назначить вам нічого. А в осени, після салганів — я вас не обділю, заплатю по хазяйськи.

М а ю ф е с. Ваше слово — закон; ваша честь — вище всяких векселів і росписок! Надію ся, що не обділите бідного чоловіка!

Прощайте, треба поспішати, щоб не пропустити поїзда.

Пузирь. О, ще поспісте!

Маюфес. А чи на вашім вокзалі можна пообідати?

Пузирь. Я нігде на вокзалах не обідаю, бо возю свої харчі. Феноген! (Входє Феноген). Чи на нашому вокзалі можна пообідати?

Феноген. Бухвет є.

Маюфес. Треба поспішати, бо їсти хочу, аж шкура болить!

Пузирь. Тут не далеко.

Маюфес. Та міні не багато й треба: хоч би чарку горілки, та шматок хліба... Ха! ха! ха! Так, кажете, бухвет є?

Феноген. Є.

Маюфес. Прощайте! (вийшов).

Ява VII.

Феноген і Пузирь.

Пузирь. Всякий чорт сюди прийде голодний! Нема, щоб з собою привіз солонини там, чи що. Нехай не звикають!

Феноген. Це не ресторація, а хазяйський дім!

Пузирь. А він дума постійний двір. Клич економів.

Феноген. (ідучи). Охо-хо-хо-х.

Пузирь. Чого це ти так тяжко зітхаєш?

Феноген. (махнувши рукою) Та...

Пузирь. Ну, що там, кажи?

Феноген. Зеленський наш дуже стривожений тим, що ви на нього гніваєтесь... А він чоловік усердний, сімя велика... Жаль міні його дуже, а коли обидите — то й гріх, він для вас і в огонь і в воду! З коня не злазить цілий день, побиваєть ся...

Пузирь. Оцього вже я не люблю! Краще ти не мішай ся не в своє діло...

Феноген. Диви, мішаюсь! Самі питаєте, чого зітхаю? Я й кажу, бо у мене болить, а зовсім я не мішаюсь! Ви хазяїн, ваше діло, хоч і без хліба зоставить вірного слугу.

Пузирь. Ну, ну, годі вже... клич!

Феноген (в двері). Заходьте!

Ява VIII.

Входять: Куртц, Зеленський і Лихтаренко; увійшовши, кланяють ся. Двері на-пів одчинені. Феноген, пропустивши економів, сідає на стулі, так, що йому все чуть і видно.

Пузирь. Доброго здоровля! Ну, як таки ви, пане Зеленський, і досі не загнuzдали Мануйлівських мужиків?! Деж це видано, щоб на буряках платить робочому по 35 копійок в день! (До Лихтаренка). Порфи-

рій! Почому у тебе в Чагарнику робили і роблять поденно?

Лихтаренко. З початку весни по 15 копійок, потім по 20, тепер, в гарячу пору, по 25, на їх харчах!

Пузирь. Чуєте? І по 25 копійок багато, але всеж таки не 35! Та ще, либонь, ви й харчуєте?

Зеленський. Харчую.

Пузирь. Боже мій! І харчуєте?! То це вийде по 45 копійок. Добре хазяйнусмо! Робочі все заберуть, а нам же що зостанеться, а чим же я буду вам жалування платити? Так не можна, ви не вмієте зробити дешевого робітника!

Зеленський. У нас умови одні, а в Чагарнику, де Лихтаренко — умови другі.

Пузирь. Умови люди роблять.

Зеленський. Околиця до околиці не приходиться! У Мануйлівці люди більше зажиточні, ніж де: окрім своїх наділів, держать оброчну казенну землю в аренді, артїлі почали заводити. А робочий, самі знаєте, тільки там дешевий, де землі нема, де нема за що рук зачепити, де бідність.

Пузирь. Так ви зробіть у Мануйлівці бідність!

Зеленський. Це не од мене залежить.

Пузирь. Вибачайте, пане Зеленський,

це від голови залежить! От побачите що там зробить Лихтаренко. Слухай, Порфирій, я тебе переведу в Мануйлівку, а вас, пане Зеленський, в Чагарник.

Феноген (за дверима). Ох-хо-хо-х!

Зеленський. Помилуйте, за віщо-ж! Я торік чистої прибилі дав 5 тисяч, а цей рік надіюсь...

Пузирь. Порфирій дасть десять тисяч! Ви не умієте з народом, а Порфирій уміє — і дасть десять тисяч — побачите! От що, Порфирій: Мануйлівці запустили недоїмку і не заплатили. Через тиждень, та оброчна земля, що держать в аренді Мануйцівці, отдасть ся з торгів на новий строк. Треба, щоб казенна земля зосталась за мною, чуєш?

Лихтаренко. Попробую.

Пузирь. Це тобі не борщ, тут пробувать нічого -- треба взять! Ти розумієш? Взять! Казенну оброчну статю взять! Наділи мужицькі на десять літ в аренду — взять! А як мужик зостанеть ся без землі — роби з ним, що хочеш; а поки при землі мужики все одно, що бури, нічого з ним не зробиш!

Зеленський. Я вже пробував...

Пузирь. Ви ніколи не пробуйте, а просто — їжте!

Зеленський. Макуйлівців не вкусиш!

Лихтаренко, Аби зуби.

Пузирь. Правда. Ти вже в Чагарнику взяв крестьянські наділи в аренду, тепер стежка протоптана, опит є, починай і в Мануйлівці.

Зеленський. Дозволяю собі звернуть вашу увагу на те, що у Мануйлівці є такий учитель артільщик і біля нього чоловіка три з молодих, що через них і Лихтаренко зуби поламає.

Пузирь. Порфирій, настали зуби! Опит є, стежка протоптана, шкварь!

Лихтаренко. Срібними та золотими зубами можна не то Мануйлівку, не то уїзд, а й губернію можна зісти!

Пузирь. Нам нужен дешевий робітник, розумієте? а без дешевого робітника хазяйство вести — годі! Так ви пане Зеленський, приймайте Чагарник від Лихтаренка, а він прийме Мануйлівку від вас.

Зеленський. Помилуйте, в Чагарнику менше жалуваня, а у мене сімя!

Феноген (за дверима) Ох-хо-хо-х!

Пузирь (глянув на Феногена). Жалування вам буде те саме, що і в Мануйлівці, побачу, як будете справлятись по готовому!

Зеленський. Спасибі!

Пузирь. Та от що: як тільки хліб зні-

мете — триста десятин стернії засієте магаром, бо я купив ще 12 тисяч овець, треба гарно випаси на салган. А ви, Карло Карлович, завтра поїдете в степи на прийомку овець — їх туди приженуть. У вечері я дам вам наряд.

Куртц. Еті да, ет н'еті... У нас 40 тисяч овса, а ще 12 тисячов купіл, нужен другий помошник, без другий помошник — не можно.

Пузирь. Обійдеть ся, чабани надежні.

Куртц. Еті — нет! Чабан — Цкелей кричал, а шахмейстер голова, еті — да!

Пузирь. Для овець доволі вашої голови!

Куртц. Одна голова на 52 тисячов овса — есі нет, еті нікагда.

Пузирь. Доволі. За те я в осени вашу голову оливою гарно помастю.

Куртц. Ха! ха! ха! Олифа, еті да! Корошо!... — а только помошник нужно.

Пузирь. Обійдетесь! А старшого чабана, Клима, виженіть зараз!

Куртц. Зашем, еті — да! Корошій чабан гнать? Собаку корошого гнать, еті — нет!

Пузирь. Він мошенник!

Куртц. Клим?! Еті — нет! Еті нікагда!

Пузирь. Міні відомо, що як здавали дві тисячі валахів Крячковському, він за де-

сять карбованців додав йому 20 валахів лишніх.

Куртц. Еті — да? Еті — нет!... Еті нікагда! Помилял ся — можна, проскакувал — можна, а за денгі — еті нікагда!

Пузирь. А я вам кажу продав! Вигнать! Міні нужні люди надежні, чесні, а як ви станете самі виправлять мошеників, то мене оберуть, як липку. Вигнать! Я йому вірив, а він он який!

Куртц. Еті — да?... Еті — нет! Еті нікагда! Я будет узнавал! Шесний шабан еті паскудсто. (Вийшов).

Пузирь. Ідїть з Богом! (Всі кланяють ся і виходять. Пропустивши їх, входе Феноген).

Ява ІХ.

Феноген і Пузирь.

(Феноген зачиняє двері, стас на колїна перед Пузирем і цілує його в руку.

Пузирь. Що це?

Феноген. Я вже знаю! Ви не скривдили чоловіка і Господь вас наградить! Перше діло — справедливість!

Пузирь. Та кого ж я обижав коли?

Феноген. Ніколи, ніколи! За те й вам Господь дас? А вас обкрадають.

Пузирь. Де ж ти візьмеш чесних людей?!

Феноген. От, Клима ви вигнали, бо я дознав ся за валахів і сказав, а тепер я вам скажу, що Лихтаренко...

Пузирь. Що Лихтаренко?!...

Феноген. Дивить ся крізь пальці, не глядить — от що? Та й сам руки вмокас! Як здавали пшеницю, так його помішник, Зо-зуля — десять лантухів скинув у жида Хаскеля, що хліб скуповує і має на містечку магазин.

Пузирь. Це так.

Феноген. Міні сам підводчик розказував, жаль тільки, що я забув його імя... Та Лихтаренко певно знає все.

Пузирь. Спасибі тобі, Феноген! Ти один у мене вірний слуга! Кругом крадуть і крадуть. Вели, щоб вернули Лихтаренка. (Феноген одчиняє двері, а на зустріч йому Куртц).

Феноген (до Пузиря) Карло Карлович!

Пузирь. Нехай іде. (Феноген, пропустивши Куртца, вийшов).

Ява Х.

Куртц і Пузирь.

Куртц. Так бить не должно Еті нікагда!

Пузирь. В чім діло?

Куртц. Зічас справка делал: у меня і у конторовських книгах 3,040 валахів — еті да?

Пузирь. Так.

Куртц. Дві тисячі продавал, — еті да?

Пузирь. Так.

Куртц. У меня 1,040 в руках. Знайшіт еті — нет, еті — нікагда, Клим шесний шабан, прогайнять нельзя, еті — паскудство!

Пузирь. А ви лічили тих валахів, що zostались, почім ви знаєте, що вони всі цілі?

Куртц. Еті — да! Я атвечайт!

Пузирь. То друга річ: не стане, то ви заплатите.

Куртц. Я заплатиль?!... Еті — нікагда! клим шесний шабаң, еті — да! а язык, еті — фе!

Пузирь. Який язык?

Куртц (показує свій язык). Еті — еті — да! Язык работай — еті — да! Ухо слухай, а голова не розсудов?... Так бить не должно! Не надо слишил, а надо відел, еті — да!

Пузирь. Ну, годі, ідїть собі, Карло Карлович, і заспокойтесь. Нехай вже Клим зостаєть ся.

Куртц. Еті — да! Клим — нет, Карл Куртц — нет! Куртц всі знайт еті — да! Спецалїста место скрозь находїл!

Пузирь. Ну, годі вже!

Куртц. Так бить не должно! (Стає серед сцени і показує язык). Язык еті фі! Еті паскудство! (Вийшов).

Ява XI.

Феноген і Пузирь, а потім Лихтаренко.

Пузирь (до Феногена). Ну, що ти скажеш?

Феноген. Карло краде, а Клим помагає.

Пузирь. Та всі крадуть, що й казать кругом крадуть.

Феноген. Та ще ви Карла боїтесь, от він і верховодить.

Пузирь. А де ти його візьмеш, такоко шахмейстра?

Феноген. Ну, то нехай краде?

Пузирь. Чого ж нехай? Треба слідкувать. От Карло поїде на прийомку, а ти, Феноген, шатнись по отарах на провірку. (Входе Лихтаренко). Що ж це Пор-

фірій, у тебе крали пшеницю, як возили на вокзал?

Лихтаренко. Може. Сто тисяч пудів пшениці здавали, 200 підвід возило, може хто й вкрав.

Пузирь. Цілий віз пшениці твій помішник Зозуля зсипав у Хаскеля.

Лихтаренко. Деж-таки! Лантух-два, то може; а віз — то брехня! Не вірте!

Пузирь. А чого ж ти дивився?

Лихтаренко. Щоб не крали!... І на вокзалі здано сто тисяч пудів — вірно!

Пузирь. То лишню наважили в амбарі?!

Лихтаренко. Може який лантух, або два — то буває, де ж ви бачили, щоб у великій економії ніхто нічого не вкрав. Та хоч би у мене сто очий було, то й не встережеш!

Пузирь. Так по твому нехай крадуть?

Лихтаренко. Я цього не кажу — всі крадуть по своєму, та без того і не можна, Терентій Гаврилович! І розсиплеться, і загубить ся і вкрадуть, яку малезну...

Пузирь. З тобою сам чорт не зговорить. Я тобі образи, а ти міні лубя! То нехай крадуть, питаю тебе? Завіщо ж я тобі жалування платю?

Лихтаренко. А за тих сто тисяч пу-

дів пшениці, що я здав на вокзалі, а ви гроші взяли!

Пузирь. Тьфу на твою голову! Чи ти одурів, чи чорт тебе напав?

Лихтаренко. Терентій Гаврилович, ви тільки не гнівайтесь, а розсудіть гарненько. Будемо так говорить: ви міні дасте великий шматок сала, щоб я його одніс у комору! Я візьму те сало голими руками і однесу сало в комору і покладу: сало ваше ціле, а тим жиром, що у мене на руках зосталося, я помастю голову — яка ж вам від цього шкода?

Пузирь. Іди собі к чорту, бо ти наважився мене гнівить!

Лихтаренко. Щасливі оставайтесь! (Іде).

Пузирь. А Зозулю зараз розщитать! Хатнього злодія не встережешся! Сьогодні він тільки голову помастить, а завтра чоботи, а після завтра й сало візьме!

Лихтаренко. Воля ваша. (Пішов).

Ява XII.

Пузирь і Феноген.

Феноген. От чоловік! І риби наловить і ніг не замоче!

Пузирь. Я знаю, що він більше всіх краде, та за те і міні велику користь дає!

Феноген. Ось газети і листи з вокзала привезли.

Пузирь (бере листи). Поклади газети на столі, у вечері Соня прочитає. (Чита лист). Феноген, ти знаєш Чоботового сина, Василя!

Феноген. Бачив. Бова Королевич!

Пузирь. Старий просить дозволу сватать Соню.

Феноген. Перше спитайте Соню.

Пузирь. Що ти мелеш, з якої речі? Сам кажеш, Бова Королевич, до того один у батька, а батько хазяїн на всю округу... Якого ж їй жениха?!

Феноген. А може у неї є на прикметі!

Пузирь. Пройдисьвіт! Так буде, як я хочу!

Ой, це вам не Катя, та мовчала до смерти, а соня...

Пузирь. Ет, дурощі! (Читає) Феногенушка! (Встає). Знай наших! Получив орден Станіслава 2-ой степени на шию — а?

Феноген. (Цілує його в руку). Слава Богу! (Витирає сльози). Покійний батюшка парадуеть ся на тому сьвіті!

Пузирь. Не дурно пожертвував на приют. В осени поїдемо на засіданіє в земский банк — нехай всі ті, що сьміяли ся з мого кожуха, — губи кусають!

Феноген. Так ви зробіть собі, Терентій Гаврилович, нову хорошу шубу і хороший сіртук, бо орден буде у вас на шиї, а кожух зверху, то нас знову швейцар виганяти ме з прихожої, як торік виганяв.

Пузирь. Я розхрістаюсь, як будемо входить: тільки на поріз, а йому перед самим носом, блис — орден! Ну, тай швейцар мене тепер пізнає! Дав ся я йому в знаки: памятаеш, як молив потім, щоб я його простив — у руки цілував, навколїшки ставав!

Феноген. Перше опаскудив, на сьміх усім кинув, а потім просив... Такого хазяїна виганяв з прихожої, принявши за старця, а все через кожух. Старий він, 30 літ носите, дуже горохтить і сильно лоєм тхне.

Пузирь. Ну, гаразд. По случаю ордена зроблю шубу з лисичого хутра.

Феноген. Єнот краще!

Пузирь. Ну, єнот!... Хтось стука!

Феноген. (Одчиняє двері). Петро Петрович!

Пузирь. Милости просимо! (Входить Золотницький).

Ява XIII.

Феноген, Золотницький і Пузирь;
(Феноген цілує Золотницького в руку).

Золотницький. Здоров, здоров, Феноген! А ти, крез як поживаєш?

Пузирь. Вашими молитвами. (Чоломкаються). Хоч і не такий кремезний, як вам здається.

Золотницький. Не кремезний, а крез! і все в тім же халаті! Пора тобі його скинути.

Пузирь (сміється). По домашньому, по хазяйськи!

Золотницький. Давно я тебе не бачив! Що ж багато ще купив землі?

Пузирь. Нема підходящої!

Золотницький. Все скупив?

Пузирь. Ні, ще не все! Може продаєте Капустяне?

Золотницький. Дай віка дожить, не виганяй ти мене з Капустяного! Потамтвенних обивателів і так не багато в околиці осталося, все нові хазяїни захопили, а ти вже й на мене зуби гостриш. Успієш ще захватити і Капустяне і Миролюбівку.

Пузирь. Ні, мабуть не доживу до того часу!... А скільки б ви, справді, взяли за Капустяне? Я не купую, я тільки так цікавлюсь!

Золотницький. Приціняєшся на всякий случай. Ха, ха, ха!... Два міліони! А? не по зубах?

Пузирь. Продавайте, то й побачите, чи по зубах чи ні!

З о л о т н и ц ь к и й. Не можна разом все ковтнуть — підожди трохи! От я строю сахарний завод, завод лопне — Капустяне твоє! Ха! ха! ха! Слухай, поки там що: приставай у кампанію, три чоловіка уже єсть, давай чотириста тисяч — будеш четвертий і поставим в Капустянім сахарний завод!

П у з и р ь. Не моє рукомисло! Я цього діла не знаю, а коли не знаєш броду — не лїзь прожогом у воду! Ставте самі, а міні дасте 100 тисяч авансу, то я вам на увесь завод постачу буряка, як тепер постачаю на кульпинський завод!

З о л о т н и ц ь к и й. А ти все-таки обдумай. Буряки, буряка́ми, а прибиль від заводу само собою. От поїдемо зараз у город, там тобі все викладуть, як на долоні і ти побачиш, що діло користне. Завідський промисл велика річ!

П у з и р ь. Я ще до цього не дійшов!

З о л о т н и ц ь к и й. Пора вже. Поїдемо зараз у город, я тебе ознакомлю з ділом, а ти, прислухавшись, обдумаєш.

П у з и р ь. Це можна. До речі, міні треба орден получить.

З о л о т н и ц ь к и й. Який?

П у з и р ь. Станіслава 2-ой степені на шию!

Золотницький. В такім разі шампанського став!

Пузирь. А де я його вам візьму?

Золотницький. Так у городі поставиш, там найдем.

Пузирь. Та, може, я ще і не поїду, бо діла у мене дома є й трохи таки не здужаю.

Золотницький. Уже злякав ся, що шампанського треба ставить. Ну я сам поставлю; а тим часом давай чого-не-будь попоїсти, бо ти не догадаєш ся нагодувать, а я голодний.

Пузирь. Зараз будемо обідать. Тільки вибачайте — у мене фрикасе нема, а по хазяйски: солонина до хрину, борщ, заварювана каша до сала, та пиріг може є з яблук.

Золотницький. Чудово! Аж слица котить ся! Слухай, ти ж здаєть ся земский гласний?

Пузирь. Торік вибрали. Тільки я ще ні разу не був. (Сьмієть ся).

Золотницький. Нічим хвастать; це тобі не робе чести. От поїдемо, так будеш і на собранії — завтра почнуть ся; на черзі важне питанє: продовольствіє голодного люду, до урожаю.

Пузирь. Це до мене не тичить ся. Це химера! Голодних буде тим більше, чим більше голодним помагать. Он у мене робочим

поде́нним пга́тять 35 коп. Нехай голодні і́дуть до мене по 15 коп. на робо́ру.

Зо́лотницький. Діло. От ми це саме скаже́м на собра́нїї і то́бі привезу́ть тисяч два́дцять робо́чих.

Пузи́рь. То вони ми́шї й голо́ву обі́дять!

Зо́лотницький. Ото - то - бо - й є! Виходи́ть, треба щось инче приду́мать, треба обсуди́ть, ду́шею уві́йти в станови́ще голодних, не да́ть їм заги́нуть, не да́ть розпо́всюднитись цинго́тній бо́лізни.

Пузи́рь. Це не моє діло!

Зо́лотницький. Як?

Пузи́рь. Чудні люди! Голодних годуй, хвори́х лі́чи, шко́ли заво́дь, памя́тники які́сь став!... Повига́дують собі́ я́рма на шию́ і но́сять ся з ними́, а вони́ їх му́лять, а вони́ їм ки́шенї проди́рають. Чудні люди!

Зо́лотницький. Які́ памя́тники? Не розу́мію. При чо́му тут памя́тники?!

Пузи́рь. Не розу́мієте? Так от поки́ ще до обі́да, прочита́йте о́цей лист. (Дає́ лист).

Зо́лотницький (читає́). „В Полтаві́ дозво́лено поста́вить памя́тник першо́му украї́нському по́етови Іва́ну Петро́вичу Котля́ревському. На цей памя́тник гро́ші збира́ють фо́рмально́ в Полта́вщині́, але́ приватно́

можна жертвувать з-відусіль. В числі жертвувателїв і досї вашого імени нема, але це певно від того, що ви не знаєте про таке благородне діло. Так от я і оповіщаю вас про це, щоб доставить вам приємність, разом з другими земляками, пожертвовать на памятник поета. Гроші висилають ся полтавському голові. Готовий до послуги — Храменко“. (Прочитавши, дивить ся на Пузиря і говорє). Ну?

Пузирь. І я кажу — ну?... Чочо їм треба?

Золотницькй. Ти хто такий? Малороссіянин?

Пузирь. Не криюсь. Природжений хохол!

Золотницькй. Так от і пожертвуй на памятник народного поета.

Пузирь. З якої речі? Я жертвую на приюти...

Золотницькй. Ждучи награди?

Пузирь. Не криюсь. А Котляревський міні без надобности!

Золотницькй. І як тобі не сором отаке говорить? Такий хазяїн, такий значний обиватель, ще й кавалер, а говориш, як дикий, неосьвічений мужик: „Котляревський міні без надобности!“ Противно й слухать! Поети єсть сіль землі, гордість і слава того

народа, серед котрого з'явилися; вони служать вищим ідеалам, вони піднімають народний культ... Всі народи своїх поетів шанують, почитають і ставлять їм пам'ятники!!!

Пузирь. То, виходить, ви пожертвуйте?

Золотницький. А як же! Завтра вишлю 300 рублів!

Пузирь. Ну й буде з них, а від мене не поживлять ся! (Входє дівчина).

Дівчина. Пожалуйте обідать!

Золотницький. Прощай!

Пузирь. А обідать?

Золотницький. Обідать у такого хазяїна важко, тут і кусок в горло не полізе. До земських діл тобі нема діла, луччих людий свого краю ти не знаєш, знать не хочеш і не цїниш — я соромлюсь сидїть поруч з тобою за столом!

Пузирь. Та чого ви так ображаєтесь за того Котляревського, хіба він вам брат, чи сват?!

Золотницький. Ах ти нещасна, безводна хмара! І прожене тебе вітер над рідною землею і розвіє, не проливши ні краплі цїлющої води на рідні ниви, де при таких хазяїнах засохне наука, поезія і благо народа!

Пузирь. Та це ви щось таке говорите, що я не розумію. Милости прошю обідать!

Золотницький. Ні, поки не даси
міні слова, що поїдеш в земське собрание
і пошлеш гроші на пам'ятник Котляревському,
доти не сяду з тобою за стіл!

Пузирь. Та вже для вас: і поїду
й пошлю! (Бере його під руку). Не
робіть же міні безчестя! (Веде його).

Золотницький. Ах ти... хазяїн, та
й більш нічого!

ЗАВІСА.

Дія II.

Сад, ганок, клумби, оєлони.

Ява I.

На сцені нема нікого. По хвили за сценою чуть голоси: „Ми несобаки — і собак краще годують! Може хазяїн і не знає!“ (Виходить юрба робочих).

Петро. Ходім до хазяїна, нехайі побаче, яким хлїбом нас годує Лихтаренко. А ось і борщ — голощак! (Показує глечик).

Демян. Нічого не поможе! Краще знімемось отак, як єсть, усі й другі за зами, та ноги на плечі й гайда!

Петро. Не вигадуй! Ніхто не прийме на роботу, а тимчасом Лихтаренко приведе нас сюди силою.

Демян. Так ми знову покинемо!

Петро. Тоді посадять! І ми тільки літо прогайнуємо! Ні. Будем скаржитись. Коли хазяїн нічого не зроби, поїдем до началь-

ства. Я ходи знаю. Торік у Чобота було теж саме.

Демян. Ну і що ж, допомгло?

Петро. А всеж таки у борщ почали кришити картоплю, а борошно для хліба сіяли на густіще сито, і краще випікали.

Демян. Поки обробились, а після Семена так почали годувать, та морить роботою, що ми покидали заслужені гроші та й повтікали, а він тоді й не скаржив ся, бо йому ковінька на руку: мед собі зоставив, а бжіл викурив з улика. Тікаймо краще, поки ще скрізь робота є.

Ява II.

Ті-ж і Феноген (на ганку).

Феноген. Що за гвалт, чого вам ідоли треба?

Демян (з гурту). Сам ти ідол!

Феноген. А ну вийди сюди, хто-то сьміливий обзивати ся?

Демян (з гурту). Вчені. Зачинщика хочеш? А дулю? Краще ти йди в гушу, то може розмякнеш.

Петро (до гурту). Та цитьте!... Діло є до хазяїна. Викличте хазяїна.

Феноген. Що за бунт, чого вам треба?

Всі. Хазяїна!

Феноген. Та не кричіть так, бодай вам заціпило! Хазяїн в городі.

Петро. Ну, то хазяйка може є?

Феноген. Хазяйка у вас на кухни є.

Петро. Нам пані-хазяйку викличте.

Феноген. А бодай ви не діждали, щоб я для вас пані-хазяйку трівожив, вони у нас хворі.

Демян (з гурту). Бреше, старий пес!

Феноген. Щастя твоє, шо я не чую добре, шо ти там варнякаєш?

Демян (з гурту). Бодай же тобі так заклало, щоб ти й зозулі не почув!

Феноген. Виходь сюди! Виходь! Я тобі покажу, як такі слова говорить...

Петро. Які слова? то вам почулось, ви ж глухі дядюшка?

Демян (з гурту). Глухий, як дай, а на — він добре чує!

Феноген. Гайда на роботу!

Всі. Хазяйку давай!!

Ява III.

Ті-ж, Марія Івановна і Соня.

Марія Івановна. Що тут таке?

Феноген. Бунт! Гей, Харитон, махай за Лихтаренком!

Петро. Цитьте всі! (Виходе вперед). Ніякого бунту, пані-хазяйко, ми не робимо, а тільки просьба до хазяїна, а як хазяїна нема то до вас. Гляньте, яким хлібом нас годують, гляньте, який борщ нам дають!

Соня (взявши хліб). Боже мій! Мамо, невже це хліб? і такий хліб у нас люде їдять?

Марія Івановна. Я не знаю, доню, перший раз бачу. Міні до цього нема діла!

Петро. Згляньтесь пані і панно! Хіба це хліб? Це потембос! Пополам з половою, поки сьвіжий, то такий глевкий, що тільки коники ліпить, в горло не лізе, заліпляє пельку; а зачерствіє, тоді такий твердий, як цегла — і собака не вкусе.

Демян. Таким хлібом можна з пушки-маркели стрілять у неприятеля!

Соня. Мамо!

Марія Івановна. Я не знаю...

Соня (до Феногена). І ви, Феноген, не знаєте і ніхто не знає? Чого ж ви мсвчите?

Феноген. Це не ваше діло, Софіє Терентьєвно!

Соня. Як не моє діло? Як ви сьмієте так казати? У мене все тіло трусить ся від жаху, що у нас таким хлібом годують людей; може й тато не знає, а на нього будуть

говорить, що велить таким хлібом годувать робочих; зараз міні йдїть і велїть, щоб хліб був хороший. Я сама буду ходити на кухню... Я не знаю, як його зробіть, щоб він був добрий, але я розпитаю; навчу ся, я не дозволю, щоб так людей у нас годували!!!

В сї. Спасибі вам, панночко!

Петро. Пошли вам Боже щастя, що ви заступаєтесь за нас. А ось борщ, гляньте: сирівець зварять, посолять, замнуть пшоном — і готово! А ні бурячка, а ні картоплї в ньому нема.

Соня. Я все зроблю, щоб вас годувати краще!

В сї. Спасибі! (Ідуть; з гурту: „Добра душа, а сїарий чорт язика прикусив“.
(Вийшли).

Ява IV.

Феноген, Марія Івановна і Соня.

Соня (до Феногена). Зараз прикажіть, щоб на завтра і хліб був хороший.... Мамо, що йому треба, щоб він був хороший?

Марія Івановна. Треба сїять Це несїяний і зерно було нечисте.

Соня (до Феногена). Щоб чистили, щоб сїяли і в борщ щоб картоплю і буряки клали!

Феноген. Як тато приїде, то ви йому скажете, я не сьмію перемінять його приказу.

Соня. Неправда, неправда! Я не вірю, щоб тато приказував так людей годувати! Мамо! Скажіть ви своє слово!

Марія Івановна. Я не знаю, дочко, я до економії не мішаюсь.

Соня. Мамо, голубко, треба мішатись, бо люди нас прокленуть! У нас стілько всякого хліба, як води в морі і весь хліб люди заробляють, вони повинні їсти за свою працю найкращий хліб! Аджеж так мамо?!

Марія Івановна. Так, дочко, тільки я не знаю... А от і тато приїхав!

Феноген (про себе). От він тобі, щеня, покаже хліб! (Іде назустріч).

Ява V.

(Пузирь несе покупку. Феноген, поцілувавши його в руку, бере покупку. У Пузиря борода підстрижена і видно на шії орден).

Марія Івановна. Не говори, дочко, про хліб, може тато з дороги гнівний, а ми виберем час і скажем йому.

Соня. Не можу, мамо, ждять! Треба зараз говорить, щоб люди завтра їли і добрий хліб і краший борщ!

Пузирь. Здорові були! Грієтесь на сонечку, ну й я посидю з вами!

Соня (цілує його в руку). Як вам їздилося, таточку?

Пузирь. Нічого, добре.

Марія Івановна. Бороду підрізав, чи що?

Соня. І справді... Для чого ви, таточку, підрізували бороду?

Пузирь. Для чого підрізав? Ха! ха! ха! Хіба ви нічого не бачите?

Соня і Марія Івановна. Ні, нічого!

Пузирь. От сліпі! Так гляньте сюди! (Показує на шию). Що це?

Марія Івановна. Хрест!

Пузирь. Хрест! Та який хрест?

Соня. Орден.

Пузирь. Станислава 2-ой степени на шию!

Феноген (підходить). Дозвольте поцілувати!

Пузирь. Цілуй! (Феноген цілує орден). Получив нагороду за приют.

Марія Івановна і Соня. Поздравляємо, поздравляємо! (Цілюють).

Марія Івановна. А все ж таки я не розумію: для чого ти бороду попортив?

Пузирь. Ніколи ти не догадаєшся,

все тобі треба в рот покласти. Орден на шию — розумієш?

Марія Івановна. Розумію і бачу, що на шії...

Пузирь. Тепер і ти бачиш і всяке побачить, що на шії орден; а як була довга борода, то закривала і ніхто-б не побачив! Для чого-ж його носить, коли його не видно? Прийшло ся підрізати трохи бороду. Розумієш?

Марія Івановна. Тепер розумію, щоб видно було орден!

Пузирь. Так. Ну, а як вам здається: личить міні орден?

Марія Івановна. Боже, як гарно зовсім другий чоловік!

Феноген. Так наче ісправник!

Пузирь. Ха! ха! ха! О, я її забув (показує пакунки). Це тобі, доню, на плаття купив. Будучи оце в городі, зайшов по ділу в магазин до Петра Тимофієвича... От де торгівля, так торгівля: людей, людей — протиснутись не можна... п'ять магазинів, гуртовий склад — і скрізь повно купця.

Марія Івановна. Щасливий Петька!

Пузирь. Еге... І в магазині зустрів ся я, знаєте, ненароком, з начальницею гімназії, купувала своїй дочці плаття і причепила са,

щоб і я тобі купив такого самого. Якесь дуже новомодне, каже, розхватають, а я, каже, хочу, щоб у Сонічки було таке саме плаття! Вона тебе дуже любить. Найкраща і найрозумніша, каже, моя вихованка :

Марія Івановна. А як же не краща, коли по скінченню дали золоту медаль!

Пузирь. Петрушка! (Входе хлопець). Візьми і віднеси в кімнату. Ми потім роздивимось. (Хлопець бере у Феногена покупку і пальто та й несе у хату).

Соня. Спасибі, тату! (Цілує його).

Пузирь (Гладить її по голові). Розумна головка!... Ну, що-ж тут нового.

Феноген. Все благополучно.

Пузирь. Слава Богу!

Соня. Ні, тату, не все благополучно!

Пузирь. А що ж тут сталось?

Соня (подає йому хліб). Гляньте!

Пузирь. (Розглядає). Хліб!

Соня. І таким хлібом, тату, у нас робочих годують!

Пузирь. Скрізь у хазяйнів, по всіх іконіях, дочко, однаковий — оттакий, як бачиш!

Соня. Нехай другі годують, чим хочуть! Це не може бути для нас зразком! Таким хлібом гріх годувать людей, тату!

Пузирь. Робочого чоловіка не можна, моя дитино, нагодувати инчим, білішим хлібом: він буде раз-у-раз голодний. Робочий чоловік, мужик, не любить білого хліба, бо він і не смашний і не тревний. Оце самий настоящий хліб для робочих! Питательний, як кажуть лікарі!

Соня. Та це не хліб, тату, це кірпич!*)

Пузирь. Бог зна що вигадуєш! Якого-ж ще хліба треба? (Хоче одламати — не ламаєть ся, хоче одкусить — не вкусе).

Соня. Бачите: ні вломать ні вкусить!

Пузирь. Треба розмочить!

Соня. Тату, мій лебедику, не дозволяйте людий годувать таким хлібом. Не дурно казали в гімназії, що у нас людий годують гірше ніж свиний; насьміхались, я плакала і запевняла, що то неправда, а тепер сама бачу, і вся моя душа тремтить! Тату, рідний мій, коли ви любите мене, шануете себе, то веліть зараз, щоб людий краще харчували! А поки я буду знать і бачить, що у нас така неправда до людий, що вас скрізь судять, проклинають, міні ніщо не буде мило, життя моє буде каторгою!!

*) Кірпич не єсть цегла, а сухий кізак, котрим топлять у Херсонщині печі.

Пузирь. Ну, годі, годі! Заспокой ся. Я звелю, щоб харчі були кращі. Іди прохось по садочку заспокой ся, заспокой ся! Стара, йдїть у двѣх... (Соня і Марія Івановна пішли в полісадник і зникли в саду).

Ява VI.

Пузирь і Феноген.

Феноген. Поки ще казенного назначать, а ми вже діждали ся свого інспектора... Біда!

Пузирь. Лихтаренко таки дуже вигадує на хлібови. По відомости, певно, показує чистий, а дає — бач який. Справді не вкусиш! Та й не час тепер таким хлібом годувать: ще покидають робочі, возись тоді з ними, а пора наступає гаряча. Скажи йому, що такий хліб можна давать тільки з 1-шого сентябра, як обробимось: тоді половина строкових не видерже, повтікає, а жалування зостанеть ся в кишени... Отак, скажи йому, розумні хазяїни роблять! Перекажи зараз Лихтаренкови, щоб такий хліб давав тоді, як доробимось, а тепер нехай годує краще і в борщ картоплю нехай дає. Розтривожили мені дитину!...

Феноген. Ага! А я казав: Соня це вам не Катя! Та мовчала до смерти, а цю не переможеш, що захоче, те й зроби!

Пу з и р ь. У мене вдалась.

Ф е н о г е н. Ні, не те... гімназія, золота мендаль... От і вийшов інспектор!

Пу з и р ь. Ну, нічого бурчать! Роби, що велю!

Ф е н о г е н. З такого нічого зробиш. Не піде вона за Чобота, а піде за кого схоче.

Пу з и р ь. Не твоє діло!

Ф е н о г е н (ідуци). Гімназія, золота мендаль — от і діждались, нажили інспектора!

Ява VII.

Пу з и р ь (сам).

Нема вже у мене того духу, що колись: постарів, полохливий став. От прийняв від Петьки Михайлова 12 тисяч овець, в осени чистої прибилі двадцять тисяч, а трівожусь. Нема — нема тай подумаю: а що як Петька вскочить у злосні! Не такий же й Петро, щоб ускочить, — це ідол в комерції а трівожусь... Постарів, полохливий став!... Перше йшов за баришами на осліп, штурмом кришив на право і на ліво, плював на все і знать не хотів людського поговору, а тепер такий пустяк — трівожить! Знову дочка тільки сказала, що над нею сьміяли ся в гімназії і мене аж у

серце кольнуло. Люди знають про мене більш, ніж я думав... Натурально: тоді з степу не вилазив, а тепер почав між люди виходить і треба оглядатись: що люди скажуть. І без людей погано і з людьми погано... Не можна инакше: (помацав орден) кавалер! (Пішов).

Ява VIII.

В полісаднику показують ся Марія Івановна і Соня. Соня з лійкою.

Соня. Я заспокоїлась, мамо; буду поливать квітки, полоть грядочки, а ви йдіть — одпочиньте.

Марія Івановна. Дитино моя кохана! Від розмови з тобою я бадьорніща стала, ніж з ранку. Ти така сьмілива, така розумна, та так гарно говориш, що я, слухаючи тебе, молодію. І я така була доню, не думай собі! А життя, знаєш, по малу перевернуло! Ми були так собі хазяїни, з середнім достатком, а тепер — де воно й набралось? Правда, 35 літ працювали, сильно працювали. Ми, дочко, ніколи не знали — що можна, а чого не можна; аби бариш, то все можна! А от ти инакше дивиш ся... може й твоя правда! Піду ж я справді, поки до обіда — де-що перегляну, (пішла) поштопаю, полатаю.

Ява ІХ.

Соня (сама).

Боже, як важко було на душі! А от тільки перший ступінь зробила і легко стало, мов крила вирости! Тепер буду слідковать, буду на кухню ходити, буду з татком скрізь їздити, щоб усе бачити, щоб усе знати — як воно робить ся... Таке велике хазяйство і все міні достанеть ся одній, а я не знаю нічого, не знаю де тут зло і не можу нічого зробити доброго... Ой, Боже мій! Це-ж Іван Миколасвич!

Ява Х.

Соня і Калинович.

Соня. Іван Миколаєвич! От спасибі! Яким вітром?

Калинович. Південним, теплим! Доброго здоровля, та Боже поможи!

Соня. Спасибі! Сьогодні табель, здаєть ся?

Калинович. І празник для мого серця! Як же поживаєте, селська обивателько? (Сідають на ослін).

Соня. Ох, не питайте! Тяжко було через те, що не знала, що робить і як робить.. І тільки сьогодні випадково наскочила на стежку і стало радісно! Тепер радість моя

ще виросла стократ, бо і можу з вами поділитись своєю радістю.

К а л и н о в и ч. І я радію, що бачу вас в такому яднім настрою. Ну, а після цієї передмови розкажіть, яке ви нашли тут діло?

С о н я. Знаєте, Іван Миколайович, я задихалась перед цим великим хазяйським колесом; воно так страшно гуде і так прудко крутиться ся, що мимо мене пролітали, мов у сні, самі тяжкі вражіння і я навіть не могла розібратись ні в чім, а тільки серцем чула, що тут навкруги мене робить ся неправда, зло; а поправить, зупинить зло — не сила, бо нічого добре не розумію! Тепер попала на стежку. І от перше всього взяла собі задачу: слідкувати, щоб добре робочих харчували, а там, далі, я увійду і в саму суть!

К а л и н о в и ч. І суть задавить вас! Воно далеко страшнійша, ніж те невидеме колесо, що так лякало вас! Скажу вам, що тепер єсть інтелігентні, чесні хазяїни, сильні духом, котрі борються ся з старою закваскою в хазяйстві, бажаючи постановити правдиві відносини між хазяїном і робітником, але не знаю, чи їм це удасть ся! Таких борців ще мало — правда, тільки не вам ряди їх поповнять!... Бог з ним, з хазяйством: трудно там правду насадить, де з поконвіку у корені лежить неправда! Краще ходім поруч зо

миною на користну працю в школі. Правда що й там трудно теж, а все-ж таки ми труднощі перебором — на те є биті шляхи — і будемо між молоддю насаждать ідеали кращого життя! Будущина в руках нового покоління, і чим більше вийде з школи людей з чесним і правдивим поглядом на свої обовязки перед спільною громадою, тим скоріше виросте серед людей найбільша сума справедливости!... Простіть мене, Софіє Терентієвно: я забув, що ви вже не вихованка, і читаю вам лекції...

Соня. О, ви воскрешаєте у моїй пам'яті дні першого знакомства... Я прийняла всі ваші ідеали і жажду, і шукаю — де міні їх до життя прикласти... А от і шлях ви показали і поведете сліпу...

Калінович. А поки ми підемо своїм шляхом, добре і те, що ви задумали робити. Тільки я не думаю, щоб вам це удалось. Та то не привик до тих ідеалів, які ви будете йому у вічі тикать; у вас що хвилини буде непорозуміння, сварка... Ну, що робить? це переходний ступінь; ви-ж певно казали татови й мамі про наше власне діло? що вони?

Соня. Мама зна і рада, а татови ще не казали. На татові іменини ви приїдете і самі побалакаєте. Та ще захопіть Золотницького, тато буде рад. Петро Петрович має на

тата вплив... А тільки ви не бійтесь нічого : я вас не зрадю — от моя рука !

К а л и н о в и ч (цілує руку). Рука сильна і опертись на неї можна. А як тато не згодить ся ?

С о н я. Тоді я приїду в город і ми повінчаємось, тай годі !

К а л и н о в и ч. Браво, рішення радикальне !

С о н я. Ходім же поки що у хату. Я вам заграю, а ви засьпіваєте, а тато любесьпів.

К а л и н о в и ч. Ходім. (Ідуть). Я буду так сьпівать, щоб ти... щоб ви...

С о н я. Ну, ну вже не поправляй ся, говори „ти“, для мене це приятно.

К а л и н о в и ч. Щоб ти у кожній ноті чула моє до тебе щире кохання !...

С о н я. Отак саме і я буду акомпаніювать. А старі наші будуть таять ! Музика до всякого серця і до всякої душі однаково говорить своїм улесливим, чарівним язиком ! (Пішли).

Ява XI.

Лихтаренко і Феноген (за сценою).

Феноген. Ой-ой-ой !

Лихтаренко. Ой-ой-ой ! (Вийшли).

Феноген. Я вас не бою ся!

Лихтаренко. І я вас не злякаюсь!

Феноген. Побачимо!

Лихтаренко. Побачимо!

Феноген. Що ви міні можете зробить?

Лихтаренко. А ви міні що? Я не Зеленський.

Феноген. Я? Ха! Я дещо знаю. Скажу — і полетиш!

Лихтаренко. І я дещо знаю. Скажу — і зостануться, а Феногенови в потилицю!

Феноген. Ти про мене нічого не знаєш худого.

Лихтаренко. І ти про мене нічого не знаєш.

Феноген. А за буряки!

Лихтаренко. А за валахи?

Феноген. Що — за валахи? Що? Ну, скажи!

Лихтаренко. Перше скажи за буряки, а я починать не хочу.

Феноген. А хто при здачі буряків взяв з заводу 500 карбованців?

Лихтаренко. Я взяв. Та не докажеш, не в ті взув ся! А ти взяв за валахи з купця по гривенику від валаха — 200-ти руб... і я докажу, бо маю лист від Крачковського!

Феноген. Я не брав — він сам дав,

Лихтаренко. Еге! Не вмер Данило, та болячка вдавила! Слухайте, Феноген Петрович! Ви не сваріть ся зо мною, бо наскочила коса на камінь. Я не з тих, що боять ся. Ні! Так і знайте. Беріть — я вам не заважаю, не заважайте й міні! Я не візьму по дурному, а перше зроблю хазяїнови користь, а потім і себе не забуду... Краще зробимо між собою договір: брать де дають і де можна, а на меньших звертатъ! От ви хотіли вигнатъ Клима — так і треба, щоб замазатъ очі за валахи, бо й він де-що знає — тільки вам це не удало ся; хотіли нашкодить за пшеницю міні, та нашкодили Зозулї.. Бо ви чули дзвін, та не знаєте відкіль він, постаріли, нюхало зопсувало ся! За пшеницю я взяв теж 500 рублів — $\frac{1}{2}$ коп. з пуда, а ну докажіть... То-то! А як би ви були в компанії зо мною, то я взяв би по копійці і вам дав би 300 карбованців, а хазяїн взяв би не 40 тисяч чисто-ганом, а 38... Чого-ж йому ще? Дай Боже по вік! Що, хіба не правда?

Феноген. Правда! Дивлюсь я на тебе і думаю: де ти такий взяв ся? От вік прожив, коло таких діл, де кождий день одним великі бариші, другим гроші, а третім, як кажуть, шиші, — а такого ідола, як ти, не бачив! Ми хоч крились і криємось, а ти гово-

риш про те, що взяв, чи вкрав, немов кому добро зробив!!!

Лихтаренко. А як-же-б ти думав?! Що то за слово — украсти? Украсти можна тільки коняку, вола і все те, що є живого і що готове вже лежить на своєму місці. Я нічого такого не беру, не краду — Боже сохрани! Я так роблю: щоб все те, що є в хазяїна, було ціле і щоб міні була користь! Це комерчеський гендель! От я одберу від мужиків оброчну казенну землю, візьму наділи в аренду, і мужики, оставшись без землі, будуть робить на нашого хазяїна, як кріпаки! Та щоб від такого комерчеського генделя не мать користи? Тоді б я личив себе послідним дурнем! Хазяїн хоче заробить і я хочу заробить! Всі рвуть, де тільки можна зірвать, а я буду дивить ся та завидовать, як люди багатіють? Я не такий! Завидують тільки недотепи!

Феноген. І розумно, і правдиво! І де такий узяв ся?!

Лихтаренко. Хазяїни викохали! Бачите: колись кажуть, були одважні люди на війні, — бились, рубались, палили; голови котились з плеч, як капуста з качанів; тепер нема таких страховин і вся одвага чоловіка йде на те — де б більше зачепить!... Колись бусурманів обдирали, а тепер своїх рідних!

Як на війні нікого не жаліли, — бо ти не вбеш, тебе вбють, так і тут нема чого слини розпускать: не візьмеш ти, то візьмуть з тебе!

Феноген. Ну, поцілуєм ся і будемо товаришами! (Цілюють ся)

Лихтаренко. Так краще! Знайте, що Петька Михайлов дуту свою горговлю і все хазяйство хоче зірвать міною банкруцтва. Банкруцтво — комерчеський гендель! Цим способом він обікраде багато людей, а сам нажеве мілїон! Міні вже відомо, що і наш хазяїн взяв ся йому помагать і переганяє на свої степи 12 тисяч овець. Куртц — „еті нікагда!“, бо він дурень, а ми — „еті всегда!“ При салганах будете ви — не ловіть же гав! Коли перше брали копійку, беріть десять! Жалїтись не будуть, нема куди: тут вор у вора краде! Коли що треба, я поможу, за те ж, що б я не зробив, — помагайте! Щоб ви не почувли: кому і скілько я дав одступного на торгах за оброчну казенну землю, за скілько я підкупив полномочених і всю громаду віддять свої надїли в аренду, — не ваше діло!

Феноген. Я і сліпий, і глухий, і німий: роби як хочеш, та мене не забувай. (Входе Зозуля).

Ява XII.

Лихтаренко, Феноген і Зозуля.

Зозуля. До речі, я вас тут обох застав! Ви, Феноген Петрович, хазяїнови наговорили, а Порфирій Арихтархович не заступились, і я зістав ся осоромлений невинно, і без хліба!

Феноген. Тебе покарано для приміру, щоб другі бачили кару і боялись! А без страху — один візьме, другий візьме, потім розореніє; а ми всі хліб коло хазяїна їмо... Бережи хазяйського добра, як ока: гріх великий потай брать з економії.

Зозуля. Так я-ж не брав, Бога бійтесь!

Лихтаренко. То хтож другий взяв; з пальця-ж не висмоктали.

Зозуля. То я за другого повинен страждать?

Лихтаренко. А так. От тепер тебе розсчитали, гріх покрив ся, все затихло і хазяїн заспокоїв ся, не буде гризти других. Потім, може, ще що пропаде, скажуть: Зозуля взяв, а тебе вже нема і знову тихо і для других полегкість. Тут колесо так крутить ся: одних даве, а другі проскакують!

Зозуля. У мене волосся на голові піднімаєть ся від ваших речей. Невже вам її крихти не жаль мене, моєї чести і моєї сімі?

Я-ж нічого не взяв, і ще навіть не навчився красти, бо тільки торік з земледільчеської школи вийшов. Ви-ж сим псуєте на вік в моїм житті шлях, мене ніхто не прийме на службу!

Феноген. Приймуть! Ні доброго, ні злого атестата тобі не дадуть; публікції об тім, за віщо тебе розсчитали, нігде не буде, то й місце, Бог дасть, найдеш собі! Тільки раю тобі: служи чесно, не паскудь своїх рук, то й ся вина тобі простить ся; коли ж нас хто запитає: чого розсчитали? — то і ми скажемо: сам не захотів!

Зозуля. То це й уся порада? то й хазяїн те саме скаже?

Феноген. Хазяїн сам сказав — розсчитать тебе?

Зозуля. Боже мій, Боже мій! Що ж я татови скажу, що мати подума? Вони раділи бідолахи, що я на хорошому місці, що буду їм помагати і меньших братів вивести в люди, і на тобі — прогнали, прогнали ні за що, а кажуть: украв! Боже мій! Я украв! Та скоріще-б у мене рука відсохла, ніж простягнулась до чужого, скоріще-б мозок мій висох в голові, ніж прошептав міні думку украсти! Невже ні в кого з вас не поворухнеть ся серце жалем на мої правдиві слова, що я так щиро вам кажу?

Лихтаренко Так говорять усі, кого

приструнчить лихо. Звідкіль же мірку взять, щоб нею змірять, що те, що ти говориш — правда?

Зозуля. З серця, з серця чоловічого повинна мірка виникать, та тільки серця в вас немає, а честь давно вже потеряли, бо ви самі злодюги і не повірите нікому, що він не краде так, як ви. Бодай же дітям вашим, до всіх їх діл, як ви до мене мірку прикладали! Кати бездушні ви! (Пішов).

Лихтаренко. Оце тій дурень, що й в церкві біють!

Феноген. Смирився б, поплакав, походив, попросив, навколішках попросив — і знову б прийняли; а він, бач, як носа підніма і так нас опаскудив, що коли-б почув хто, то ще-б подумав справді, що ми злодії...

Лихтаренко. Таким дурнем колись і я був... А хто б тепер повірив? Ха, ха, ха! Життя навчить. Молоде — дурне!... Так я підожду в конторі, а ви про все доложите хазяїнови, так як слід... Не забувайте тільки нашої умови, тоді добре буде нам обом! (Пішов).

Ява XIII.

Феноген, а потім Калинович, Соня і Пузирь.

Феноген (сам). Бачив я комерческих людей багато, а такого ідола, як Лихтаренко,

ще не доводило ся бачить! — (Входять на крильце: Калинович, Соня і Пузирь.)

Пузирь. Знаєте, я б на вашім місці з таким чудовим голосом — у протодіякони пішов: вічний і не важкий кусок хліба!

Соня. Учитель гімназії, тату, більш забезпечений, ніж протодіякон.

Пузирь. Ні, дочко, протодіякон і забезпечений більше і якомсь видніше місто!... А приємно, приємно ви сьпіваєте. Отакий у мене був колись чабан: як заспіває, то всі плачуть!... Що ж, не грамотной — а вже я його вивів-би в діякони. Ай співав, ай співав!.. Як заведе бувало: „Ой з-за гори, з-за Лиману“... А — а! чудово співав!

Калинович. Де ж і голосам буть, як не в народї, що виростає на волї, серед степу широкого! А у вас, кажуть, є такі степи, що нагадують собою степ Гоголя?

Пузирь. Не знаю, я на степах у Гоголя не бував!

Соня. Гоголь, тату, писатель, — він в книжці степ описав дуже гарно.

Пузирь. Ха! Ха! Який гам в книжці степ? От як-би він побачив справжній степ без краю, на котрім де-не-де мріють отари овець, а тирса вище пояса, мов шовком землю укриває і шумить, шумить... Я всю молодість провів у степу...

К а л и н о в и ч. А ви поетично малюєте степ... (До Соні). Талант?... Прощайте!

С о н я. Краще-б ви поїхали нашими кіньми, правда, тату!

П у з и р ь. А чом же? такого сьпіваку та не одвезти!

К а л и н о в и ч. Спасибі! У мене є звощик.

П у з и р ь. І весь час тут стоїть? Охота гроші тратить, певно, багато маєте... Ха! ха! ха!

К а л и н о в и ч (сьмієть ся) Буде з мене!

П у з и р ь. Прощайте! Кланяйтесь начальниці гімназії — дуже приятна женщина. (Іде).

К а л и н о в и ч. Добре!

Ява XIV.

Вбігає Харитон.

Х а р и т о н. Феноген Петрович, нещастя: Зозуля повісив ся!

Ф е н о г е н. Де?

Х а р и т о н. У ранці получив у конторі роцот, і оце сьвіжо повісив ся!

С о н я. Ай!!

К а л и н о в и ч. Хазяйське колесо роздавило!

ЗАВІСА.

Дія III.

Ка бі не т.

Я ва I.

(Феноген один, читає лист).

Многоуважаємий Феноген Петрович. Поспішаю, очень спішно увідомлять вас, что даже очень весьма хорошее і доходное імініє для вас нашлось. 500 десятин, став рибний, водяной млин на два постава з фолюшами. От станції трьох з половиною верстов. (Говоре). А де, то й не каже, боїть ся, що обійдусь без нього — хитрий з біса. Ну, що ж далі? (Читає). У городі новість: сьогодні Петра Тимофєєвича посадили в острог! (Говоре). Отака ловись! Банкротство не удалось! (Читає). Большой скандал і многим людям нещастя. На днях буду у ваших местах. Поговорим подробно. Хазяїну об острог пока не говорить. Ваш покорний слуга Григорій Мойсієвич Мьяюфес. — (Говоре). Погано: Лихтаренко казав, що у це діло вскочив і наш

хазяїн. Чи сказати йому, чи справді промовчати? Мовчати краще, щоб не виявились, часом, мої стосунки з Маюфесом.

Ява II.

Феноген і Марія Івановна.

Марія Івановна. Ну, Феногенушка, що ж наш імениник вже одяг ся?

Феноген. Одягли ся. Уговорив таки надіти крохмальну сорочку і новий сюртук; а при ордені зовсім не той чоловік і Золотницькому не вступлять. Сидять і якусь комерцію на щютах викладають.

Марія Івановна. Слава Богу, хоч причепурился. Соня вчора цілий вечір умовляла, бо може хто з города сьогодні приїде... От що Феногенушка; я йому справила такий новий халат, що ах! Тільки ж ти знаєш, що Терентій Гаврилович буде сердитися, коли дознається, що я на халат багато грошей потеряла, так ти йому не говори, а поможи. Халат принесе Павлина і запросе за нього тільки 50 руб.... Сам побачиш, що це все одно. що дурно взяти таку дорогу і гарну вещь! На случай же Терентій Гаврилович не захоче брати халата, уговори його, ти умієш. От тобі за це на чай 5 рублів.

Феноген. (Бере гроші) Спасибі, Марія

Івановна ; ради того, щоб Терентій Гаврилович носили гарний халат, а я й дурно (Ховає гроші) все зроблю, аби халат купили !

Марія Івановна. Гляди-ж, Феногенушіка ! Павлина тут сидить і жде. (Говоре у приходжу). Ви ж постарайтеся, Павлина, не жалійте слів, умовляючи.

Павлина. (Висунувшись у двері) Будьте певні. Я вже знаю, що говорить... (Причиняє двері).

Феноген. Та ви не трівайте, купимо !

Марія Івановна. Ради Бога, Феногенушка ! (Пішла).

Яза III.

Феноген, потім Пузирь і Кравчиха.

Феноген. (Один). Гарно почався день : п'ять рубликів вже маю. (Входе Пузирь).

Пузирь. Нікого ще не було ?

Феноген. Економи ждуть в конторі ; а тут у нас сидить Павлина з города, знаєте ?

Пузирь. Знаю. Чого їй треба. Це вже хоче покористуватись іменинами і здерти що небудь. Терпіть не можу цієї бідноти. Як побачу старця, то здається тїкав би від нього скільки сили.

Феноген. Щось принесла, не дає й глянуть, каже подарунок !

Пузирь. Клич!

Феноген. (У двері) Заходьте, Павлина! (Входє Павлина з пакунком, закутаним у білу простиню).

Павлина. (Кланяєть ся). З іменинами! Дай Боже многоліт жить, та богатіть.

Пузирь. Спасибі. А це що?

Павлина. (Розгортає). Вещ княжеська! Ночей не досипала, два місяці у двох з дочкою працювали. Прийміть від бідної вдови і не оставте своєю милостю.

Пузирь. Щож там таке, показуй мерщій!

Павлина. (Показує). Богом присягаю, що ні у кого такого халата не має, заказний.

Феноген. Ай халат, отце халат так-так! У такім халаті можна і на засіданіє в Земський банк. Гляньте: буряки? І овечки!...

Пузирь. (Розглядає). Скільки ж ти за нього хочеш?

Павлина. Бархат ліонський, шовк як луб, а робота! Два місяці трудились у двох!

Пузирь. Ну, годі вже хвалить, товар видко, скажи скільки?

Павлина. Скільки ваша ласка?...

Пузирь. Що там ласка! Чого доброго я помилю ся і дам за нього більше, ніж сама хочеш. Кажи свою ціну за товар.

Павлина. Оцінуюте самі... Феногенуш-

ка, ну, як по вашому : ви світ бачили, людей знаєте — оцінійте по совісти.

Феноген. (Розгляда і ніби міркує).
Що ж сто карбованців.

Пузирь. Тю!

Феноген. Чого ж тю?

Пузурь. Купуй собі!

Феноген. Та побий мене Бог привсїї своїї бідности дав би 50 рублів.

Пузирь. Ну, то давай.

Феноген. Одно, міні не до лица — а друге — я буду у княжеськім халатї, а ви в такім, що сором і в руку взять — не приходить ся.

Пузирь. То нічого! Нарядиш ся як пава і будеш мене сьмішити! Ха, ха! А люде пізнають де Феноген, а де хазяїн, хоч би я й рогожу надїв.

Феноген. Та хто його знає! А скільки ж, справді, ви, Павлино, хочете! Кажіть свою ціну.

Павлина. Тільки для нашого благодїтеля можу віддати за 50!

Феноген. Все одно що дурно!

Пузирь. А скільки ти йому дала факторського?

Феноген. Заслужив... Спасибі... (Іде до дверей).

Пу з и р ь. Ну, вернись! Що ти жаргів не вмієш розуміть?

Феноген. Я по совісти кажу, а ви — фактор!

Пу з и р ь. Ну, ну! Беру вже халат, зроблю тобі приємність! На! (Дає Павлині гроші). Переплатив карбованців 10-ть. Ну, що ж: переплатив — переплатив, це вже тобі на бідність!

Павлина. Та цей халат коштує більше двохсот карбованців. Міні його Петро Тимофієвич заказали, га тепер їм не до халата, — вчора їх посадили в острог.

Пу з и р ь. Що? — Петра — в острог?

Павлина. Посадили голубчика. Так як почувала, що їм тепер не до халата...

Пу з и р ь. Відкіля-ж ти це знаєш?

Павлина. Вчора про це весь город говорив.

Пу з и р ь. Та може це ще брехня?

Павлина. Всі лавки і склади, кажуть, опечатали.

Пу з и р ь. За віщо ж, не чула?

Павлина. Бог його знає... Мошенство якесь!...

Пу з и р ь. Погано... Погано!

Павлина. Прощайте! (Вийшла).

Ява IV

Феноген і Пузирь.

Пузирь. Погано... Чув?!

Феноген. Чув.

Пузирь. Так і ти чув? Від кого?

Феноген. Та що ви, Бог в вами!

При міні говорила жінщина, та щоб не чув — хіба я глухий?!

Пузирь. Ні, бач, я подумав, що ти від кого другого чув. А як ти думаєш: чи це правда, чи тільки поголоска?

Феноген. Міні здаєть ся, що це заздрощів мелють язиками. Петро Тимофієвич багатіє не по дням, а по часам, люди заздять і плещуть!

Пузирь. А звідкіля б же вона взяла?

Феноген. З базарю... Чого тільки на базарі не плещуть... (Глянув у вікно). О, пай Золотницький!

Пузирь. Петро Петрович! От спасибі йому, це велика честь для мене!

Феноген. А з ним, той, як би його... учитель гімназії — Калинович.

Пузирь. Із Петром Петровичем в однім екипажі?

Феноген. Еге.

Пузирь. От вже за це я не вхвалив Петра Петровича: Колись там ще студентом,

каже, Калинович дїтий у нього учив, а тепер возить ся з ним, як приятель! І чого тому Калиновичеви від мене треба? Унадив ся до нас, як свиня в моркву :

Феноген. Глядїть, чи не до Сонї!

Пузирь. Оттакої! Де ж таки? Рівнялась свиня до коня, та шерсть не така. Вони прийдуть в гостинну, там їх Соня прийме, а ти клич економів — нехай ідуть сюди. (Феноген вийшов).

Ява V.

Пузирь (один).

Чи не чули вони... Калинович сьогодні з города, він повинен знать правду про Петра. (Важко переводе дух). Ху, ти, Господи, як мене перетрївожила ця звістка, аж в грудях здавило. Погано... погано. Ще чого доброго і я вскочу. З горячу не придумаєш, що його робити. Перше всього треба заспокоїть ся. Ну, ти, Господи... (Входять економи).

Ява VI.

Зеленський, Лихтаренко, Куртц і ще чоловіка три.

Лихтаренко (з підносом, на которім хлїб і вінки з колосся). Поздравляємо з іменинами, з наградою і з обжинками разом.

Пузирь. (Приймас піднос). Спасибі, спасибі. Сідайте. (Сіли. Мовчать). А ніхто з вас вчора не був у городі? (Економи переглянулись. Мовчать).

Лихтаренко. Ні.

Пузирь. Я думав, може хто чув які цікаві новинки городські! (Мовчать). А скільки у нас поставили кіп усього хліба?

Лихтаренко. В близьких трьох економіях 22 тисячі кіп однієї пшениці; а другий хліб ще не злічили.

Зеленський. Завтра скажемо.

Пузирь. Поїду зараз, подивлюся на копи. Слава Богу урожай хороший, аж дух радується!

Лихтаренко. А вчора посадили...

Пузирь. (Схоплюється). Посадили! Хто тобі казав?

Лихтаренко. Ніхто, нічого не казав. Посадили, кажу, у мене 25 кабанів у саж для відкорму.

Зеленський. І я двацять посадив.

Пузирь. Ага! (Сьміється). Добре, добре, бо вже скоро і буряки треба копати. Починайте цей рік раніше, а то не управимось, сила буряка.

Лихтаренко. Я за свої не боюся. Тепер Мануйлівці в наших руках!

Пузирь. Хиба вже наділи взяв в аренду?

Лихтаренко. А як-же, взяв!

Пузирь. Мистець! Чом же ти не говориш?

Лихтаренко. Навмисне приберіг приятну звістку на сьогодні. І наділи взяв на 10-ть літ, і казенна оброчна статя за нами!

Пузирь. Оце ти мене повеселив... А що, пане Зеленський?!

Зеленський. Та чи буде з того користь?

Лихтаренко. Буде!

Зеленський. Побачимо.

Пузирь. А чому взяв?

Лихтаренко. Казенна по 8 карб. а наділи 25 карбозанців десятина в год.

Пузирь. (Цмока губами). Ова! Оце вже на Лихтаренка не похоже!

Лихтаренко. Не полохайтесь, бо і я, вибачайте, скажу! це вже на Терентія Гавриловича не похоже. Ми маємо під боком безземельних робочих, — яку ціну дамо, за таку й підуть! Нікуди ж дітись, бо тут і дома і за мужем. От вам в 10-ть літ певного бариша 15 тисяч, тільки на одних робочих, а земля сама себе окупе!

Пузирь. Ні, що не кажи, а таки прорвав ся! Я думав, що ти візьмеш дешевше!

Лихтаренко. Не можна було ніяким способом: разів 10-ть мусив напиватись з му-

жиками, музику наймав, сам танцював, насилу виганцював! Одних росходів на підкуп не согласних, на . . . на угощеніє — 548 руб. 39 копійок.

Пу з и р ь. Ой, ой, ой! Такі розходи!

Л и х т а р е н к о. Та одступного за казенну землю з другими розходами 452 руб. Я щот покажу... А розкиньте на десять літ, то й вийде по 1-ій копійці на десятину; коли ж не вигодно, можна од наділів одказатись — єсть такий пункт. А як я винен, що не спитав, то розходи верну назад. Що робить...

Пу з и р ь. Оце вигдав! Посватав у мужиків землю, танцював на заручинах — і не повінчатись? Вінчаю! Тепер мужики нехай танцюють у нас на роботі по злоту в день! А ти маєш з чистої прибілі 5% від надільної аренди.

Л и х т а р е н к о. Спасибі... З шкури вилізу, то і міні перепаде чимало!

Пу з и р ь. Заробиш — матимеш!... Оце бувши на земському собранії я дізнав ся, що туди під Херсом, кругом голод. Кормів нема. Мужики продають по 1¹/₂ карбованця коняку; по 75 коп. вівцю. У нас же кормів сила, одного сїна 300 скирт. Так завтра, ви Карло Карлович, і Феноген, візьміть з собою шість

чаоанів і поїдемо на ярмарки і по селах, скупуйте всіх овець! Вигодно: на руб — два оуде баришу!!!

Куртц. Овса — 75 коп?! Еті да. Бедний мушічок.

Пузирь. Я не куплю — другі куплять.

Куртц. Еті — да!

Пузирь. А що то у вас, Карло Карлович, в руках? (Куртц знімає платок з вещи).

Пузирь. Баранчик?!

Куртц. Чушіло. У мене хлѐб — нет, у мене — овса! І я поздравляйт хазайн, баранчик, чушіло! Еті, да... Сосун баранчик! Чушіло моя раота. Парижска виставка — міндаль можна получал. Еті — да! Будіт стоял сто лет Еті немножко комфор присипал і мол, еті — нет, еті нікагда! Еті — да! Антик чушіло?

Пузирь. (Розглядає) Чудово! Як живе — і очі дивлятьця! Стасибі!

Лихтаренко. Карло Карлович не тільки шахмейстер, а ще й чучіл-майстер.

Куртц. Еті да! Куртц спеціаліста чушило. Я імсейт міндаль за роботу чушілов.

Пузирь. Чудово, чудово! Однеси, Фенноген, у мою кімнату. Вибачайте, там мене гості ждуть, тай у вас певно у кожного діло є? (Пішов).

Ява VII.

Ті-ж без Пузиря.

Куртц. (Феноген несе чучало, Куртц його придержує і показує на шию чучала).
Модель моя, міндаль — еті-да!

Лихтаренко. І у вас міндаль і у чучала міндаль. (Всі сьміють ся).

Куртц. Ну, еті мене зовсям не смєші-шівает! У мене міндаль — еті да, а у чушіло — еті нет; у чушіло еті модель.

Лихтаренко (до Феногена), Краще здійміть, бо хазяїн, як побачить, то подумає, що Карло Карлович в насмішку над ним приченив баранчикови на шию орден.

Всі (сьміють ся).

Феноген. І справді (Пішов).

Куртц. Еті... еті... Лихтаренки... еті... маленький мальшік! Еті да. Серіозов еті нет, розсудов еті — нікагда, насмєшівал — еті да! Фі! Паскудство... Еті... еті большой мушік, еті зубоскаль! (Вийшов).

Всі (Сьміють ся і виходять за Куртцом).

Ява VIII.

Феноген і Лихтаренко.

Лихтаренко (Оглянувшись). Заробив де що, (Дає гроші) нате й вам. А може й ви що заробили, то давайте міні.

Феноген. Де там я зароблю? Побий мене Бог гнидію отут! Колись, бувало...

Лихтаренко. От поїдете овець купувать, то підживетесь.

Феноген. Трудненько буде через Куртца... А це ж від кого ви взяли і за віщо?

Лихтаренко. І охота донитувати. Даю — беріть. Така умова.

Феноген. Правда! І де ти такий узяв ся?

Лихтаренко. Чорт зна що розпитуєте. А ви де взялись. Підходящий ґрунт — от і родять такі люди, як ми з вами.

Феноген. Куди міні протів тебе.

Лихтаренко. Ну, ну, не прикидайтесь сиротою. Ви вже он поміщик, пять сот десятин будете мать.

Феноген. Тю, бий тебе сила Божа! Відкіля ти знаєш?

Лихтаренко. Я все знаю. Що ж, поможи Боже купить. Ну прощайте! А орден з чучала зняли?

Феноген. (Сьмієть ся). Зняв.

Лихтаренко. У хазяїна на шиї орден, а він взяв приченив мендаль вівці. (Феноген і Лихтаренко сьміють ся. Лихтаренко вийшов).

Ява ІХ.

Феноген, а потім Пузирь і Золотницький.

Феноген. (Один).

(Лічить гроші). Як в аптеці виважив —

з копійками, 148 р. 39 к. А скільки ж Лихтаренкови досталось? От промітний чоловік! Прослуживши з таким ідолом при великій комерції 35 літ, можна б було і 1000 десятин купити! Змій, а не чоловік: скрізь здере і всіх спокусить. (Входять Пузирь і Золотницький).

Пузирь. То ні ви, ні Калинович в городі, кажете, не були, то ні яких городських новинок і не знаєте?

Золотницький. Я ж тобі вже казав, що не чув нічого. Та що тебе так цікавить у городі, скажи!

Пузирь. Особого нічого, так собі. (Феноген цілує Золотницького в руку).

Золотницький. Здоров, здоров, Феноген, з іменинником тебе. (Дає йому в руку).

Феноген. Спасибі. (Іде). От щасливий день! Дають і дають. (Вийшов).

Пузирь. І що за охота розбешувать отак людей? „З іменинником“ і зараз: тиць в руку гроші. А через вас і я мушу щось подарувать. (Про себе). Наказаніє Боже з ціми панами — портять людей!

Золотницький. А хиба ти ще нічого не подарував? Ай, ай, ай! 35 літ чоловік служить, права рука...

Пузирь. Та я ще поспію, ще подарую! тільки для чого портить людей!

Золотницький. Феноген!

Пузирь. На віщо ви його кличете?
(І ходє Феноген).

Золотницький. Ну, даруй же вірного слугу!

Пузирь. Я думав у вечері, а вам хочеть ся таки зараз. (На бік). Наказаніє Боже з ціми панами! (До Феногена). Маєш від мене, Феногенушка, одного валаха, хотів тобі на добраніч про це сказати, так Петру Петровичу хочеть ся зараз.

Феноген. (Цїлує Пузиря в руку). Господь воздасть вам сторицею. От, щасливий день, — дають і дають!... (Вийшов).

Золотницький. От це по хазяйськи.

Пузирь. Ет, баловство!

Золотницький. Всього, братя, з собою не забереш... Так, кажеш, 22 тисячі кіп пшениці? Добрий урожай! А я ще не знаю скільки у мене. Хотілось би подивитись на твої копи!

Пузирь. Поїдемо, подивимось! Тут і верстви немає.

Золотницький. Поїдемо!

Пузирь. Чудесно! Перед вашим приїздом я сам хотів їхати.

Золотницький. О, а це що? Халат? І який розкішний — диво! Певно дочка примусила справити?

Пузирь. Простісенько купив сам.

Золотницький. (Розгляда). Та воно й видко, що сам: Софія Терентьєвна, та буряків на халат би не посадила.

Пузирь. А що, хиба вам не до вподоби.

Золотницький. Як можна, чудово! Вівці і буряки — символи хазяйства! Оригінальний смак! Хоч на виставку! Може б ти міні продав цей халат?

Пузирь, Купіть.

Золотницький. Невже продаси?

Пузирь. Чого ж, все продаєть ся.

Золотницький. Скільки?

Пузирь. Сто.

Золотницький. А багато заробош?

Пузирь. По хазяйськи!

Золотницький. Ну, (Бє руку Пузиря). Халат мій. Феноген!

Пузирь. Носіть на здоровя. Я собі куплю у татар бухарський. (Входе Феноген).

Золотницький. Візьми халат і віддай мойому Дмитрію. Нехай гарненько обгорне в плед і запре в екіпажну скриню. (Одходить і дивить ся у вікно).

Феноген. (Бере халат, до Пузиря, тихо). Бачите, а ви міні не вірили, що халат варт сто карбованців.

Пузирь. (Так само до Феногена) Учись: за пів години заробив руб на руб, та ще

мало запросив. Такі люди, коли їм заманеться якої дурниці, у троє платять!

Феноген. (Про себе). Добре заробив! Бідна Марія Івановна, даремно турбовалась, даремо раділа.

Пузирь. А я й забув, скажи, Феноген, щоб міні запрягли бурого в бігунки і пару в шарабан, ми поїдемо на копи подивитись. (Феноген вийшов).

Золотницький. Чудові квітки, клумби! Все переродилось і ти сам переродився: сьогодні на вид ти вже не просто хазяїн, а настоящий обиватель!

Пузирь. Все дочка чепурить!

Золотницький. А знаєш, Терентій Гаврилович, дочка твоя дорога дитина.

Пузирь. А як же: золоту медаль получила!

Золотницький. Просьвіта, брат, велика сила! Признаюсь тобі, що перше я заїздив до тебе, тільки по ділу, тепер міні приятно бути у тебе і без діла.

Пузирь. А що ж тут, справді, так перемінилось?

Золотницький. Не те повітря: книги, газети, п'яніно, осьвічена молода людина, та ще до всього артистка: гра, сьпіва! О! Ти, брат, цього не розумієш!

Пу з и р ь. Ну, це вже даремно! Я сам любив і люблю сьпів. У мене був чабан...

З о л о т н и ц ь к и й. А, Бог з ним, що там твій чабан!

Пу з и р ь. Е, Бог, з ним... Тільки те гарно, що вам до вподоби... А як би ви почувли, як той чабан бувало заведе: „Ой з-за гори, з-за лимана“!

З о л о т н и ц ь к и й. Ну, а Калинович, як сьпіва?

Пу з и р ь. Чув. І цей сьпіває гарно.

З о л о т н и ц ь к и й. (З другої кімнати чутно: „Гетьмани, гетьмани“, або иньшу; можна й не сьпівать, як нема кому). Оперний голос! Талановитий, розумний, енергічний молодий чоловік Калинович! Таких молодих людей мало. Слухай, Терентій Гаврилович! от жених для твоєї Соні, пара, якої пошукать по цілому сьвіту.

Пу з и р ь. Оттакої! Голодрабець? У Соні є жених — Чоботенко, — мільонер.

З о л о т н и ц ь к и й. Високий до неба а дурний як треба. Найшов жениха! Він-же безграмотний баран. Хиба ж Чоботенко до пари Соні? Бог зна що викладаєш! Чоботенко у твоєї дочки гайдуком повинен служити, а не чоловіком їй бути.

Пу з и р ь. Я вас, Петро Петрович, шаную, поважаю, але не мало дивуюсь: вискі-

пали якогось учителяшку і носитесь з ним..

Золотницький. Не учителяшка, а учитель гімназії. Чудак ти, Терентій Гаврилович, ей Богу чудак! Ну навіщо тобі багатий зять, коли ти сам багатий? Пора вже тобі шукать того, чого у тебе бракує.

Пузирь. Я так і роблю: шукаю де-б більше купить землі, бо скільки б чоловік її не мав — все бракує.

Золотницький. Добре. Ну, а скажи міні: тобі приємно мать орден! Приємно, кажи, не угинай ся?

Пузирь. Я й не криюсь. Заслужив і носю.

Золотницький. Так. Ну, а як би тобі дали орден з широкою червоною стрічкою через плече, а з боку зізда. То це було б ще приємніше?

Пузирь. Ха! Широка, кажете, червона стрічка і зізда на боці — бачив... Не криюсь: ще приємніше. Що ж з того?

Золотницький. А колиб до всього цього тебе возвели в генерали: ваше превосходительство! Га? Ще було-б приємніше?

Пузирь. Я не розумію, для чого ви все оце говорите?

Золотницький. А от для чого. Ні ти, ні твій Чоботенко, ніколи такої чести не добудете: зізди вам з боку не носить, генералом вам не быть, хоч би ви всі свої до-

бра і маєтки за таку честь віддали, а Калинович...

Пузирь. Буде генералом, з звіздою? Ха, ха, ха! О, бодай вас.

Золотницький. Та ти брат, не сьмійся! Ви з Чоботенком зостанетесь на віки чабанами, та буряковими генералами, а Калинович може бути професором, директором гімназії, от і ти, і твій чоботенко, будете говорити йому — „ваше превосходительство“.

Пузирь. Чи буде він генералом, чи ні — я не знаю; а чим він є — я бачу, і дочки своїї за нього не віддам! (Входе Соня і Калинович).

Ява Х.

Пузирь, Золотницький, Соня і Калинович.

Соня. Годі вам про діла балакати! Ходім до нас.

Золотницький. Дорога Софія Терентьєвна, я тут обстрелював позицію: і бомбами, і гранатами і шрапнеллю сипав — не помагає! Неприятель уперто не здаєть ся. Давайте візьмемо його в перехрестний вогонь.

Соня. Догадуюсь. Ви за нас з татком говорили і певно тато не згоджуєть ся? Я вже бачу.

Пузирь. Ні за що в сьвітї! Це ти мене, дочко, хочеш у труну покласти!

Соня. Хиба моє щастя, для вас, тату, труна? Я цього не знала.

Пузирь. Так знай! Щастя, якого тобі заманулось — міні труна! Тебе сватає Чоботенко, я вже тобі говорив.

Соня. Тоді я промовчала, а тепер скажу вам, що я за нього не піду!

Пузирь. Та ти ж його ще не бачила, подиви ся перше: з лица хоч воду пі й, Бова Королевич! Росту (показує сяжень) о плечі (розводе руками скільки можна) о!

Золотницький. А голова! (Показує кулак). О! Софія Терентієвна вибрала собі людину в подружжа, а ти їй раїш першерона! На віщо тобі Чоботенко? У тебе, слава Богу, є чим копи возить.

Пузирь. Ви не туди стріляєте! Чоботенко хорошого роду, хазяїн, з діда мільйонер. Я не хочу зятя з вітру, бідного приймака.

Калинович. Ви мене ображуєте!

Пузирь. І ви мене ображуєте!

Калинович. Чим?

Пузирь. Тим, що осмілились сватать мою дочку.

Калинович. Не всі люди дивлять ся вашими очима, а через те ви помиляєтесь, Терентій Гаврилович. Я люблю Софію Терентієвну, а не ваше багатство! До цього треба

вам знать, що я лічу вас далеко біднійшим від себе і будьте певні, що у приймаки я до вас не піду ніколи! Віддайте все ваше добро, всі ваші мільйони старцям, а я візьму Софію Терентієвну без приданого.

Пу з и р ь. Що ви говорите? Я сорок літ не доїдав, не допивав, не досипав, кровію окипіла кожда копійка, а тепер взять і віддати усе моє добро старцям! Опам'ятайтесь. Для чого ж я працював? Хиба отаке розумний скаже! Перехрестіть ся! Віддайте старцям! Ха, ха! Чув я про таких богачів, котрим нема чого роздавать, так вони хочуть, щоб всі з ними порівнялись. Ні! Так не буде. Ви не з того тіста, до якого ми привикли.

С о н я. Тату, багатство душі не має і не буде себе почувать нещасним, у кого б в руках не опинилось, а я маю живу душу, котрій натурально бажати бути щасливою з тим кого любиш! А коли вам жаль вашого добра, нехай воно буде при вас, мене ж віддайте отак, як я стою, за Івана Миколаєвича і ми будемо щасливі! Чого ж ще треба?

Пу з и р ь. Щаслива, щаслива! Ти що-б тільки була щаслива? Ти? А я? Я?! Щоб здох від муки, яку ти міні робиш! Собі, йому і всім ти добра і щастя зичиш, а батькови? Батькови? Зла, муки, смерти? Ні, так

не буде: скоріше вогонь розілеть ся водою, ніж я дам своє благословення на такий шлюб. (Вийшов).

Ява XI.

Золотницький, Соня, Калинович.

Золотницький. Дика, страшенна сила — нічого з ним не зробиш без боротьби.

Калинович. Краще було б не зачіпатъ цього питання сьогодні, на іменини!

Соня. Я цього не ждала і тепер стою німа, не знаю, що сказать.

Калинович. (До Золотницького). Порадьте!

Золотницький. Тут сам Соломон розвів би руками! Феноген! А ви йдїть, я потребую з ним по своєму сам побалакать. (Входе Феноген).

Калинович. (До Соні) Ходім! (Пішли).

Ява XII.

Феноген і Золотницький.

Золотницький. Іди, Феноген, і попроси сюди Терентія Гавриловича. Скажи, що я зараз їду і хочу з ним попрощатись.

Феноген. Як же то можна! Без обїда поїдете?

Золотницький. Так вийшло.

Феноген. (Ідучи, про себе). Погане щось вийшло!

Ява XIII.

Золотницький сам. Потім Феноген і Пузирь.

Золотницький. Коли Терешко забере собі що в голову, він не може переносить супереки! Третіровать його треба, тоді він помнякшає! (Входить Феноген.) Ну?

Феноген. Зараз вийдуть.

Золотницький. Що він там робить?

Феноген. Якусь комерцію викладають на щотах. Вони ніколи даремно не сидять.

Золотницький. Скажи, Феногені, щоб мій екіпаж зараз запрягли.

Феноген. Терентій Гаврилович вас не пустять. (Вийшов).

Золотницький. Побачимо. (Входить Пузирь.)

Пузирь. Чого ви мене кликали, знову хочете мучить вашим Калиновичем?

Золотницький. Мужик ти був, мужиком ти і будеш!

Пузирь. Яким родився, таким і помру!

Золотницький. Єсть чим хвалитись! Для чого ж ти орден почепив.

Пузирь. Заслужив і почепив!

Золотницький. Шмаровоз! Хочби уважав на те, що я сватом; сказав би: по-

думаю і дам відповідь, а то як чабан обійшов ся з осьвіченою людиною. Нога моя не буде у тебе . . . я зараз їду.

Пузирь. Як завгодно. Віддайте ж міні гроші за халат.

Золотницький. Я вишлю їх на пам'ятник Котляревського, бо ти з губи зробив халяву: обіщав і не вислав.

Пузирь. То всі сто карбованців? . . . Що ви? Нехай Бог боронить! Я за десять карбованців такий хрест йому поставлю з свого дуба, що за верству буде видко!

Золотницький. Став собі, а я сто карбованців вишлю в Полтаву.

Пузирь. Пропало сто карбованців ні за цапову душу. (Входе Феноген).

Феноген. Коні запряжені в бігунки і шарабан давно.

Пузирь. (До Золотницького.) Поїдемо ж хоч подивимось на копи.

Золотницький. Їдь сам,

Пузирь. Як сам, то й сам. (До Феногена.) Винеси шапку.

Феноген. Шапка в прихожій.

Пузирь. Так не поїдете?

Золотницький. Іди ти к чорту, мужик!

Пузирь. І чого б я сердив ся, наче Калинович ваш рідний син.

Золотницький. Щоб ти знав.

Пузирь. Як? Незаконний?

Золотницький. Дурак!

Пузирь. Оце й ви гірше мужика, — у моїй хаті маєтесь!

Золотницький. Я не хочу з тобою балакати. Скажи Феноген, щоб скоріше коний подавали.

Пузирь. Так нехай шарабан розпряжуть. Я поїду сам в бігунках. (Феноген вийшов.) Прощайте! (Подає руку, Золотницький одвернувся. Пузирь здвигнув плечима.) Як завгодно. (Вийшов).

Ява XIV.

Золотницький, а потім Соня і Калинович.

Золотницький. Уперта шельма, а ще до того роздратований. (Входять Соня і Калинович.) Ні приступу. Треба нам їхати зараз.

Калинович. І я тієї думки, мій одйїзд найскоріше заспокоїть тата.

Соня. Без обіда, як таки можна?

Золотницький. (До Соні) Що ж робить, оставатись не можна. Послїдня проба не удалась, а ви себе Софіє Терентієвно, не видавайте.

Соня. Я дуже стривожена. У мене так нерви витягнуті, що я ледве сльози здержую.

Калинович. Чого ж плакати, Софіє Терентієвно, я думаю, що ваше давнє рішенє від такого повороту не перемінилось?

Соня. Не тільки не перемінилось, а виросло, скріпло.

Калинович. І міні більше нічого не треба. Правду кажучи, ми таки самі винні: дуже раптом насіли на тата, і тепер міні жаль його — він правий по своєму!

Соня. А ми по своєму!

Калинович. Так, бачите, шанси не рівні: поле битви зостанеть ся за нами; а тато, ображений в край, потеряє всі свої мрії . . . Його становище далеко гірше!

Золотницький. Само собою, краще б було і йому й вам, коли б все сталось по згоді, ну а коли згоди нема...

Соня. І коли її через два тижні я не добуду, то приїду в город і ми повінчаємось.

Калинович. (Цілує її в руку). Гніздечко у мене готове — тихе, приютне, світле і жде голубку; будьте ж спокійні! (Входе Феноген).

Феноген. Коні готові.

Золотницький. Ходім, попрощаємось з мамою.

Соня. Не будемо їй нічого говорити!
Золотницький. А причину одйїзду
придумаємо. (Вийшли).

Ява XV.

Феноген, а потім Маюфес.

Феноген. А я таки угадав: цей голо-
дранець свата нашу Соню. Ні, брат, не в ті
взув ся. (Входе Маюфес).

Феноген. А, Григорій Мойсейович.
(Чоломкають ся).

Маюфес. Що це у вас з іменин так
рано гості розйїзжають ся, чи не дізнали ся
про діло?

Феноген. Яке діло?

Маюфес. Я ж вам писал, що Петро
Тимофєєвич в острожі, а тепер слїдователь по
важним ділам посадив у острог таких хазяї-
нів, як Зенделевич і Петренко!

Феноген. А хазяїн же при чім?

Маюфес. 12 тисяч овець взяв ся схо-
вать від кредиторів.

Феноген. А хто ж це докаже? Купив?

Маюфес. Ну, коли міні заплатять, я
можу мовчати! але гроші за продані вівці по
книгам Михайлова не показані, — треба за-
платить 60—70 тисяч!

Феноген. Заплатить і край.

Маюфес. А поки там що — погано. Як би другий слідователь, а то страшний чоловік... Він хоче всіх залякати; поки заплатити, поки все виявиться — пожалуйте в острог.

Феноген. От тобі й маєш! Невже ж Терентія Гавриловича можуть в острог?

Маюфес. Можуть. Погане діло. Я приїхав навмисне побалакати. А де ж Терентій Гаврилович?

Феноген. Поїхав копи оглядати. А наше діло як?

Маюфес. Давайте розписку, що в случаї покупки іміня, ви міні платите 500 руб. і я вас повезу в імініє. Ай, імініє, ай імініє, Ето што нібудь особенного! (Вбігає парубок).

Ява XVI.

Парубок, Феноген і Маюфес, а потім Марія Івановна і Соня.

Парубок. Феноген Петрович, нещастя!

Феноген. Що там таке, хто небудь повісився знову?

Парубок. Хазяїн пробі кричать. Упали і не можуть піднятися. Побіжу рятувати.

Феноген. На, килим! Беріть ті носилки, що гній виносять в конюшні і бігом туди, я зараз. (Парубок вийшов у двері). Марія Іва-

новна, Софія Терентієвна! (До Маюфеса).
Зайдіть, будь ласка, у контору, я вас покличу.

Маюфес. Можна. (Пішов).

Феноген. О, Господи, що за феральний день! (Входять Марія Івановна і Софія Терентієвна).

Марія Івановна. Що тут сталось?

Соня. Де тато?

Феноген. Поїхали копи оглядять, та на царині, кажуть, упали, не можуть встать. Люди побігли вже туди, а я зараз послав носилки й сам піду.

Марія Івановна. О, Господи, що це таке?

Соня. (До Феногена). Мершій ідіть і ви до татка! (Феноген пішов і Марія Івановна за ним). Треба зараз у город послать за лікарем. Може ногу зламав. Напишу Івану Миколайовичу записку, щоб зараз лікарь приїхав. (У двері). Мишка! Скажи, щоб запрягли шарабан. (Входе Марія Івановна):

Марія Івановна. Не видко!... О, Господи! Що з ним трапилось, хоч би довідатись... Що ти там, доню, пишеш?

Соня. Послать треба за лікарем, а поки виявить ся, що там, та поки коні запряжуть, записка буде готова; тут кожда хвилина дорога, може перелом, нехай Бог боронить. (Входе Феноген). Ну, що?

Феноген. Несуть. Стогнуть тяжко!

Марія Івановна. Що з ним, що?
Не чув?

Феноген. Вони поїхали полюбоватись на копи і отут, зараз за ровом, побачили біля кіп чийсь гусий, що смикали копу, прудко підїїхали до гусий, схопились з бігунків і погнались за гусьми, та спіткнулись через ритвину і сильно упали. (Чуть стогін: „Ой, ой!“)

Соня. (До Феногена). Натє записку, зараз за лікарем. (Феноген вийшов. Входить Пузирь, опираючись на двох робітників).

Ява XVII.

Пузирь, Марія Івановна і Соня, а потім Феноген. (Марія Івановна і Соня помагають Пузирєви).

Пузирь. Ой, ой! Тихо! Ой! Мабуть щось в середині порвалось. Ой, ой! Як дихну, неначе ножем ріже по живому, ой!!

Соня. Я посилаю зараз за лікарем, тату! —

Пузирь. Не треба. Фельшара краще... Ой... Фельшара, лікаря не треба. (Сядять на диван. Входе Феноген. До Соні тихо): „Послав“. (Робітники вийшли).

Пузирь. Феноген, ой! я бачив, що у двір їхав Маюфес, де він?

Феноген. Тут.

Пузирь. Посадили?

Феноген. Не питав.

Пузирь. Поклич... Покли... Ой! Поклич!

Феноген. Хоч одпочиньте.

Соня. Таточку, нехай потім, вам важко говорить.

Пузирь. Поклич!

Феноген: (Іде). Що його робить?
Григорій Мойсієвич ще гірше розтривоже...
Треба самому сказати. (Вертаєть ся).

Пузирь. (Через сльози). Чого ж не йдеш? Не муч, клич!

Феноген. (Про себе). Що буде, то буде — однаково. скажу...

Пузирь. Говори... Посадили?

Феноген. Посадили!

Пузирь. О-о-о!

Марія Івановна. Боже мій! Що з тобою?

Пузирь. Ох, погано!

ЗАВІСА.

Дія IV.

Кімната та-ж.

Соня, Феноген, Марія Івановна і Пузирь.

С о н я, (одчинивши обідві половини дверей, стоїть на порозі. Після павзи). Помалу, помалу... (Марія Івановна і Феноген ведуть Пузиря під руки і садовлять у крісло, обложивши подушками). Таточку, голубчику, краще б ви лежали. Лікарь говорив, що вам потрібен спокій, щоб вас ніщо ані крапельки не тривожило!

П у з и р ь. Хазяйство, дочко, — не можна лежать.

С о н я. Здоровя дорожче хазяйства.

П у з и р ь. Міні легше.

С о н я. То й добре, а як розтривожете себе ділами, то знову буде гірше.

П у з и р ь. Поки не зроблю всіх розпорядків по хазяйству, то ще гірше тривожусь... Я не довго... Побалакаю об важнім ділі і ляжу. Доню! Напиши Петру Петровичу, щоб приїхав. Він сердить ся на мене, а ти напиши: при смерті, хоче помирить ся.

С о н я. Я вже, тату, написала.

Пу з и р ь. Хиба ти думаєш, що я справді помру?

Марія Івановна. Господь з тобою... Ніхто не думає. Щож з нами сиротами станеться — а з хазяйством? Краще нехай я помру.

Пу з и р ь. Годі, стара! Я так спитав. Я й сам знаю, що не вмру. Рано ще, рано — хазяйство не пускає.

Соня. Я тату і сама нічого такого не думала, а просто догадалась, що вам би хотілось бачитись з Петром Петровичем, і написала.

Пу з и р ь. Іди сюди, (Соня підходить. Пузирь гладить її по голові). Розумна головка. Я не вмру, не бійтеся — чого я буду умірять? Завтра або після завтра поїду з Феногеном вівці купувать... Феноген! Поклич Маюфеса. (Феноген вийшов). Капосна хвороба причалила мене до ліжка, а тепер кормів нема, можна купить по 76 копійок вівцю... ох...

Марія Івановна. Бог з ними, старий, з тими вівцями!

Пу з и р ь. Що ти тямиш! Феноген купив три тисячі по карбованцю, а Куртца й досі нема... Вони переплачують... Я б купив по 75 копійок!

Марія Івановна. Бог дасть поправиш ся, тоді й сам поїдеш тай купиш скілько хочеш.

Пузирь. Пропустимо гарячий час і Чобіт все скупить, а коли ти діждеш ся щоб вівця була 75 копійок? При такій ціні два карбованці чистої пользи на штуці.

Марія Івановна. А може й на той рік буде недород.

Соня. Ох, як тяжко слухать таку розмову і мовчать.

Пузирь. Ой!!

Соня. Лягли б ви краще, тату. (Входить Маюфес).

Пузирь. От побалакаю з чоловіком і ляжу. А ви йдіть.

Марія Івановна. Ходім дочко! (Вийшли).

Ява II.

Пузирь. Маюфес і Феноген.

Пузирь (до Маюфеса). Ну, що? Кажі коротко, я не здужаю, довго не можу сидіть.

Маюфес. Ваше заявлення слідователь уже одібрав з почти. Писарь його міні казав, що поки на слідствії не буде доказано, що вівці взяті тільки на випас, заявлення не може!

Пузирь. Ох! Як страшенно заболіло у спині, мов огнем пече! Ну?

Маюфес. Всі кажуть, що треба адвоката, а без адвоката — швах!

Пузирь. Ох! А скільки адвокат візьме?

Маюфес. Я ходив до найкращого, діло він знає.

Пузирь. Ну, скільки-ж?

Маюфес. Десять тисяч!

Пузирь. Що?

Маюфес. Десять тисяч.

Пузирь. (Крутить головою). Не дам!

Маюфес. Ваше діло!

Пузирь. Нехай триста!

Маюфес. Це йому на один сніданок.

Пузирь. Ну, п'ятьсот! (Маюфес здвигує плечима). Тисячу! (Маюфес, скривившись, чухає голову). Більше не дам!

Маюфес. Ваше діло. А тільки менше десяти тисяч не візьме.

Пузирь. Бій ся ж ти Бога! Тепер за ці гроші можна купить десять тисяч овець!

Маюфес. Це правда. А тільки вівця тут не допоможе, треба адвоката.

Пузирь. Господи, Боже мій — десять тисяч! Це грабіж! За віщо-ж, за віщо?

Маюфес. Таке діло!

Пузирь. Яке ж діло?... Ти покажеш,

що я нічого не знав і прийав овець тільки на випас, покажеш?

Маюфес. Покажу.

Пузирь. От і все діло!

Маюфес. А скільки ви міні дасте за таке показаніє?

Пузирь. Тобі? Сто карбованців дам!

Маюфес. То краще міні сказати, що я нічого не знаю. На віщо міні клопіт: будуть тягати на допроси, на слідствіє, на переслідствіє? Я чоловік зайнятий ділами — одна потеря.

Пузирь. Двісті дам!

Маюфес. Ні, Терентій Гаврилович, не таке діло.

Пузирь. Триста!

Маюфес. Як я візьму за таке діло триста карбованців... ви самі скажете, що я дурень.

Пузирь. Ну — п'ятьсот!

Маюфес. Як не дасте тисячу, то я не свідок!

Пузирь. (Тяжко переводє дух). Ох! (Звісивши голову, мовчить. Після павзи тихо, страждущим голосом). Дам тисячу!

Маюфес. То давайте зараз!

Пузирь. Ти ж ще не показував?

Маюфес. Бо ще ж не питали. А спитають, покажу у вашу пользу.

Пузирь. Так тоді й дам.

Маюфес. Як не дасте зараз, я не сьвідок.

Пузирь. Хиба ти міні не віриш.

Маюфес. Таке діло.

Пузирь. Ідол же ти проклятий... Феноген! Вижени його в шию!

Маюфес. Зачім же у шию? Я і так піду.

Пузирь. В шию! Ой... В шию його! В шию! Ой, ой, ой! (Хапаєть ся за попереk). Наче щось порвалось у середині. (Феноген робе ступінь).

Маюфес. (Одходе до дверей). Феноген Петрович, ви чоловік розсудочний, не сді-
лайте скандала! (Зникає за двері).

Пузирь. Ах ти ідол проклятий...

Маюфес. (Вигляда у двері). Я, навпро-
тив, покажу теперички, що ви вівці ховали
і помагали злосному банкрутству.

Феноген. (Кидаєть ся до дверей). Та
йдіть ви к бісовому батькови. (Маюфес зникає).

Пузирь. (Витирає піт). Ах ти гадина...
Ах ти грабитель! Ріже живого чоловіка і в ра-
ну пальцями тикає.

Феноген. Заспокойтесь. Я вам пораю
таких сьвідків, що під присягою скажуть все,
що вам завгодно: і що бачили, і чого не
бачили, і що знають, і чого не знають. А ви
ім дасте тільки по двісті корбованців.

Пузирь. Дам, зараз дам, з радістю дам! Кажіть хто вони?

Феноген. Я і Лихтаренко.

Пузирь. (Через сльози). Вірний слуга... Спасибі тобі! Кращих свідків і не треба. (Витирає очі). Ти і дурно покажеш, щоб врятувати свого хазяїна від сорому, я тебе знаю.

Феноген. Покажу, ей покажу — дурно покажу... А ви свого вірного слугу подаруєте — дасте на дорогу до слідователя двісті карбованців.

Пузирь. (Зітхає). Дам! Посилай за Лихтаренком! і сам з ним побалакай, бо я не можу. (Феноген у двері).

Феноген. Петрушка! Звели, щоб Харитон зараз їхав у Мануйлівську економію і покликав сюди Лихтаренка.

Пузирь. Каторжний жид — жили вимотав... Де ж? Тисячу карбованців! А? Люди вдвох за 400 карбованців хрест поцілюють, а він один хотів зцупити тисячу. Дай води... (Феноген подає, Пузирь п'є). Входять: Марія Івановна і Лікарь).

Ява III.

Марія Івановна, Лікарь, Пузирь і Феноген, а потім Маюфес.

Лікарь. Що ж це ви робите? Знову встали.

Пузирь. Я вже зібрався йти полежать. (Марія Івановна і Феноген беруть його під руки).

Лікарь. Не сьмійте вставать!

Пузирь. Неможна — хазяйство!

Марія Івановна. А, Боже мій, Боже! Здоровля миліще всього на сьвіті! (Виходять. З дверей виглядає Маюфее. Тихо: „Феноген Петрович!...“ Феноген махає йому рукою. Коли Пузиря вивели, Маюфес входе).

Маюфес. (Сам. Постоявши). Ах ти хам! Ні сорому, ні совісти не має. За таке діло пятьсот карбованців дає. Ні, почтеннійший, дасте ви міні тепер дві тисячі, бо ніхто такого показанія не зробить, як Григорій Мойсісвич. (Входе Феноген).

Феноген. Що ви хотіли ще сказать? Говоріть мерщій, поки біля слабого лікарь.

Маюфес. Коли ж поїдемо оглядять землю? Міні надоїло возитись.

Феноген. Ото бо й біда, що сам не знаю коли.

Маюфес. Як вам завгодно — я більше не буду турбоватись! Тільки не забувайте, що ви і не оглянетесь, як землю цю ухоплять мужики. Вони теперички показались. Одні біжать на переселеніє, другі тікають з перселенія, а треті бігають висунувши язика шукають — де б тут з помічю банка

землю купить! Пять літ назад я сам приторговував людям землю по 125—130, а мужики на свою голову уже нагнали ціну 225 за десятину.

Феноген. Чув чув. Всякому земля потрібна. Чого доброго перебіють. Знаєте, може я одпросюсь у хазяїна, то завтра раненько приїду в город тай махнем на оглядини... У мене не довго: сторгуємо, купча і грошики на стіл.

Маюфес. Пора, пора вже вам на своє хазяйство.

Феноген. Ох, не кажіть! Запізнив ся, здорово запізнив ся, давно пора.

Маюфес. За те ж який опит і яку практику маєте! Ви своє надолужете. Коли ви могли обмановати Теренгія Гавриловича, то кого ж після цього ви не обманите.

Феноген. Ха! Ха! Ха!

Маюфес. А через десять літ Феноген Петрович буде такий великий пуриц, що бідного Григорія Мойсієвича гнатиме в шию.

Феноген. Бо таки і справді ви багато заправили! Де ж таки: за показаніє тисячу карбованців.

Маюфес. Та яке ж показаніє, подумайте.

Феноген. Бог зна що говорите! Та я й Лихтаренко візьmemo по двісті карбованців.

Маю ф е с. Як? Ви? Ну, глупости! Ви ж нічого не знаєте!

Ф е н о г е н. Що нам скажуть, то ми те й покажемо у слідователя.

Маю ф е с. І будете присягать?

Ф е н о г е н. Будемо!

Маю ф е с. Ой, ой, ой! Хороший християнин? І вам не гріх?

Ф е н о г е н. А вам.

Маю ф е с. Я хоч що небудь знаю, а ви нічого не знаєте.

Ф е н о г е н. Та і ви за гроші мусите показувать те, що вам звелять, ну і ми так само.

Маю ф е с. Ай що ви говорите? Хиба можна рівнять бідного жидка, фактора Гершка, до Феногена Петровича?! Ви поміщик і за двісті рублів будете показувать неправду хрест цілувать? Цілувать хрест?! Ай! Міні аж страшно стало. (Здрігнув). Такий чоловік. Ні, я не вірю, ви жартуєте.

Ф е н о г е н. Хе, хе, хе! Ви хочете мене засоромить, щоб я не перебивав вам заробітку? Даремна праця. Ви тільки гарненько самі подумайте: чого ж то вам такі привілеї в житті, що ви можете усе робить, аби гроші, а я то вже і не можу? Та коли б я не так думав і не так робив, як думаю і роблю, то не мав би де під старість голову прихилить.

І ви самі сміялись би з мене, взиваючи по-
слідним дурнем, от що! А тимчасом прощай-
те! Піду до хворого. (Іде й обернушись).
Завтра ждїть мене! (Вийшов).

Ява IV.

Маюфес.

Ай, ай, ай, Нещасний я чоловік! З рота
вирвали такий зарібок! І як його теперички
жить на сьвітї? Уй вейзмір, вейзмір! (Вни-
шов).

Ява V.

З других дверей виходять *Соня і Калинович.*

Соня. Спасибі, що приїхали. Восьмий
день вас жду, насилу діждалась.

Калинович. Признаюсь вам, що і те-
пер приїхав після довгої боротьби.

Соня. І як вам не сором! Невже ви,
після ващих поглядів, на тата гніваєтесь?

Калинович. Ні краплї; і гніватись
не маю ніякого права.

Соня. Так чого ж тоді боротьба? Диво.

Калинович. А ви розміркуйте: тато
образив ся моїм сватовством і я мусив оста-
вити ваш дім, щоб ніколи сюди не появляти
ся без його згоди на те; тепер, коли тато
тяжко слабує, він має право подумати, що я
приїхав, ждучи його смерти, щоб...

Соня. Смерти? (Закриває лице. Павза). Вам лікарь говорив, що тато умре? Кажіть, кажіть, не бійтесь, я здержу себе, я... я... Можу володіть собою!

Калинович. Заспокойтесь! Я нічого не знаю... Я говорю так — на приклад. Я боявся, щоб мій приїзд не потривожив хворого.

Соня. Татови про ваш приїзд ніхто не скаже. А ви простіть мій егоїзм: я не думала, що ставлю вас в неприємні умовини... Я зовсім ошаліла, не знаю, не знаю, що робить! Татови то гірше, то легше. Лікарь каже операцію треба, тато не хоче... Я вже одважилась і послала Петру Петровичу лист, бо думала, що ви так таки і оставите мене безпоміщну...

Калинович. Тепер я бачу, що справді вже дуже егоїстично оберігав свою персону, забуваючи про ваше горе, про вашу безпоміщність. Простіть.

Соня. (Усміхаючись). Прощаю, прощаю. Порайте ж міні, що його робить?

Калинович. Може б виписать професора?

Соня. От бачите, а міні і в голову це не прийшло. (Входе Золотницький).

Ява VII.

Соня, Калинович і Золотницький.

Соня. Петро Петрович!

Золотницький. Дуже рад вас бачить! (Чоломкають ся).

Соня. Спасибі, що уважили мою просьбу, я не маю слів, як дякувати вас.

Золотницький. Нема за що, дорога Софія Терентієвна! Хоча тато тоді й образив мене, як старосту, дикими словами, а коли чоловік при смерті, то все забуваєть ся.

Соня. Йому то легше, то гірше. (Входить Лікарь).

Ява VIII.

Соня, Золотницький, Калинович і Лікарь. (Лікарь чоломкаєть ся з Золотницьким і Калиновичем).

Золотницький. Як же здорове слабого?

Лікарь. Здорове зього тепер цілком залежить від операції, я вже два рази йому говорив, а він і слухати не хоче про операцію. Тепер страшенно трівожить ся тим, що шахмайстра нема з вівцями, а післязавтрього збираєть ся їхати купувати вівці... Міні нема чого тут робить, прощайте!

Соня. Я вас не одпустю! Прошу оставитись. Ми тата умовимо і він згодить ся на операцію.

Лікарь. Навряд, страшенно упертий чоловік.

Соня. (До Золотницького). Може, хоч вас послухає, бо ми й справді не можемо нічого подіять.

Золотницький. Попробуєм разом всі умовлять.

Соня. Так ви зостанетесь? Прошу!

Лікарь. Ради операції зостанусь. Операція єдиний ратунок.

Соня. Спасибі. Поки лікарь біля слабого, всі надіють ся, всім лекше. (Протягає руку Лікарєви). Спасибі, велике спасибі.

Лікарь. Дозвольте ж міні, поки що де-не-будь одпочить, бо я сьогодні мало спав.

Соня. Я зараз вам приготую кімнату. (Вийшла).

Золотницький. Скажіть, будь ласка, єсть надія?

Лікарь. У нього нарив біля почок і вже назрів. Треба сьогодні ж зробить операцію, бо коли прорве нарив в середину — заражені крові і мортус! Я йому казав про це, а він ні-за-що не хоче операції, не вірить.

Золотницький. Що-ж за хвороба, від чого?

Калинович. Памятаєте, поїхав на іменини копи оглядать?!

Золотницький. Ну?

Лікарь. Гуси скубли копу пшениці, він страшенно озлив ся на гусий, що таку потерю роблять, схопив ся з бігунків і побіг за ними по уклону — хотів убить гуску... Біг, себе не тямлячи, та через ритвину схибнув ся, упав з розмаху навзнік і одбив почки! От що гуси зробили!

Золотницький. Клясична птиця! Рим спасла, а хазяїна погубила!

Калинович. Знаєте, таке нещастя... Якось не приходиться ся висьмівать!...

Золотницький. Повірите, Іван Миколаєвич, що міні страшенно жаль Терешка, а разом з тим, я ледви здержую гомеричний сьміх, коли намалюю перед собою картину погоні за гусьми!

Калинович. Та Бог з ним! Такий тяжкий акт творить ся в сім'ї, що трагічності своєю переважає сьміх!

Золотницький. Воля ваша, а я не можу не підкреслити: у чоловіка 22 тисяч кіп однієї пшениці, — ну і треба ж йому гнатись за гусьми, що скубли одну копу!

Лікарь. Типично!

Калинович. Лишім цю розмову, прошу вас (Входе Соня і дівчина).

Ява ІХ.

Соня, Лікарь, Калинович, Золотницький, а потім Феноген.

Соня. Кімната ваша готова. От дівчина покаже.

Лікарь. Спасибі. (Пішов з дівчиною).

Соня. Говоріть, що розказував без мене лікарь?

Калинович. Одно: треба зараз операцію, а тато не хоче.

Соня. (До Золотницького) Ходім до тата, будем умовлять:

Золотницький. А може заснув. (Входе Феноген). Здоров Феноген!

Феноген. (Цілує в руку). Приїхали, благодітель.

Золотницький. Ну, що, Терентій Гаврилович спить?

Феноген. Де там такий хазяїн засне! Тривожать ся то тим, то сим. От Лихтаренко їм потрібен, я послав уже давненько, а його нема. Знову Куртца ждуть, і оце, на лихо, почули, що вівці замекали і хочять сюди вийти подивить ся з вікна на овець, бо в ту кімнату, де вони лежать, не видко, а перед ціми вікнами, раз-ураз проганяють шматки овець, (Підходе до вікна) коли починають ся салгани. Он, гляньте: справді Куртц пригнав на показ овець.

Золотницький. О! Хазяйське ухо і за стінами почуло любу серцеві овечу розмову.

Феноген. Ходім, Софія Терентіевна, виведемо їх сюди.

Соня. Боже сохрани! Татови спокій нужен. Лікарь забороняє йому вставать! Зараз треба операцію робить!

Феноген. Не знаєте ви тата! Ніхто його не вдержить в ліжку, поки ноги дибують. Десять літ тому назад Терентій Гаврилович весь октябрь місяць був біля отар, жив в Куріні, на дощі і сильно простудив ся: кашляв, голова боліла, пропасниця біла гірше ніж тепер, так біла, що від землі підскакувало все тіло; а ми таки поїхали на ярмарок гурт скуповувать і тисячу биків купили. Та хиба це раз було. Ех, не знаєте ви тата. (Утирає сльози). Таких хазяїнів мало сьвіт родить.

Соня. (До Золотницького). Ходім до тата... Ні, ви ідіть, а я покличу лікаря, та разом не пустимо і умовимо згодитись на операцію.

Золотницький. Добре. Я уговорю його. (Пішов в одні двері, а Соня в другі).

Ява Х.

Феноген. (Сам). Вони умовлять, вони не пустять! Діти! Щоб Терентій Гаврило-

вич не побачив новий товар? Ха! Та він рачки сюди прилізе, та скоріще він умре. Де ж таки? Жде тих овець, як сьвята, зна, що вони тут, і він їх послухає, буде лежать! Ніколи в сьвітї! (Входе Соня і Лікарь).

Ява XI.

Феноген, Лікарь і Соня.

Лікарь. Я ей Богу, не знаю що робить з таким чоловіком, як ваш тато: Не пускати його, коли він так уперто хоче вийти, це для його натури однаково, що навмисне дратувати, трівожити і він цим самим ще гірше себе розібе, ніж тим що вийде.

Феноген. Святая правда! Їх удержати не можна... Я 35 літ з ними не розрізняв ся і знаю їх більш, ніж себе.

Лікарь. От бачите!

Соня. А, Господи! Не вже ж вівці йому миліщі ніж життя?

Лікарь. Хазяйство, або смерть, — такий девіз!

Соня. Там Петро Петрович, тато його послуха, ходім, попробуємо умовити!

Лікарь. Попробуємо! (Вийшли).

Ява XII.

Феноген. (Сам). Розумні слова: або хазяйство, або смерть! Велика правда! Земля

скот, вівці, хліб, комерція, бариші, — оце життя! А для чого ж тоді, справді, і жить на сьвіті, коли не мать цього нічого? Та краще гробаком нечувствєнним родить ся, а нїж такою людиною, що про хазяйство не дбає! Нехай Бог боронить, коли б у мене пропали ті гроші, що я маю — зараз би повісив ся. (Входе Куртц).

Ява XIII.

Феноген і Куртц.

Куртц. Еті день добрий!

Феноген. Здоровенькі були!

Куртц. Еті овса — готова. Зічас будіт шпаціровал перед окна.

Феноген. А почому купили?

Куртц. Еті — ніпочом, руб десять, руб двадцат.

Феноген. (На бік). Виходить, Карло цапнув більше за мене, а я його лічив дурнем! (Входять Золотницький і Лікарь).

Ява XIV.

Феноген, Куртц, Золотницький і Лікарь, а потім Соня, Марія Івановна і Пузирь.

Золотницький. А?! Смерть за плечима, а він плаче, що його не пускають подивитись на овець.

Лікарь. Воюючий мечем, од меча гинеть. Хазяйство його меч, від нього й смерть. Так мусить бути і він не варт сперечатись! (Соня і Марія Івановна ведуть Пузиря).

Пузирь. Бог з вами, що ви собі вигадали: лежи, коли вівці пригнали? Я не смертельний.

Золотницький. (До Лікаря). Ходім до Калиновича. Він там скучає. (Хочуть іти).

Пузирь. Петро Петрович! Хіба вас не кортить подивитись на овець?

Золотницький. Я зараз прийду. (Виходять з лікарем).

Пузирь. Здорові були, Карло Карлович!

Куртц. Еті — я здоров, ошінь здоров. Спасибі! А ви еті нет... еті пльохо.

Пузирь. Пройде! Ідїть до гостей! Соню, попроси Петра Петровича!... (Соня і Марія Івановна вийшли). Багато купили?

Куртц. Еті — восім сот.

Пузирь. Вісім сот? Тільки? Чого ж так мало?

Куртц. Я еті не можіт покупал. Ярмарка, еті да, село, еті — нет. Дома, еті мушік продал, руб десять овса, я еті берет овса! мужік берет руб десять, плачіт, жена — плачіт, деті плачіт.

Пузирь. Як, по рублю десять? Феноген купив руб, а Чобот он купив 75 копійок.

Феноген. При міні багато купця наїхало і ціна піднялась, тепер певно понизчала, бо вже накупились. Піду подивлюсь на овець. (Вийшов).

Куртц. Правда. Купса еті — нет! А только я не мошіт торговал ся: сказаль мушік руб десять, я еті платіл, сказан мушік еті руб двадцать, я еті платіл! Зашем торговал ся, когда руб двадцать — еті зовсем ні почьом. Еті... еті..:

Пузирь. Ну, а як би сказав пять рублів?

Куртц. Да! да! Еті... еті... да! Пять несказаль, еті нет, сказан руб десять, руб двадцать, — больше не сказаль. Еті ніпочом. Мушік еті плачіл. Я не торговал, еті нет, еті нікагда:

Пузирь. Е, вже як такий купець, то краще не купи овець!

Куртц. Еті да! Я не купіл! (Входе Феноген).

Пузирь. Після завтрього сам поїду з Феногеном.

Куртц. Сам, еті да!

Пузирь. Нехай проганяють овець! Міні важко сидіть.

Куртц. Еті да! Больной совсем, не надо сматріл. (Пішов).

Ява XV.

Феноген і Пузирь.

Феноген. Там приїхав урядник, хоче вас бачити.

Пузирь. Підожде. Оберни крісло до вікна. Так. О, овечки! Хороші... Єсть з кордюками... Худі бідолаги. Нічого, одгодуємо. В осени чистої прибилі два карбованця на штуці... Так, Феноген?

Феноген. Шерсть, сало, солонина і шкури — так думаю, що більше двох!

Пузирь. Бирі мої, бирі! Цкелей! У, ви славні биречки мої. Іш, як ідуть, мов військо перед генералом. Не дурно Петро Петрович звав мене овечим генералом. Поклич Петра Петровича. (Феноген вийшов). Ху-у-у! (Витира піт). Слава Богу, хоч у спині не болить так, як боліло — певно налив прорвало в середину і лекше стало. Бирі, бирі, бирі... Мало купив дурний цей Карло. (Входить Харитон. З дверей). Феноген Петрович!

Пузирь. Чого тобі? Лізеш не спитавши чи можна.

Ява XVI.

Пузирь, Харитон, потім Золотницький і Феноген.

Харитон. В передній нікого нема, я думав, я поспішав...

Пу з и р ь. Підожди нехай вівці пройдуть. Не перебивай міні любовати ся. (Входе Петро Петрович і Феноген. Феноген тихо розмовляє з Харитоном). Чого ви там сидите, Петро Петрович, подивіть ся, які овечки і по рублю десять. Мерщій же, послідні проходять. Бирі, бирі, бирюшечки, бирічки!

З о л о т н и ц ь к и й. Худі дуже.

Пу з и р ь. Нічого, за те молоді. Одгодуємо, два рублі на руб пользи. Отак треба хазяїнувать. (Входе лікарь).

З о л о т н и ц ь к и й. Правда!

Пу з и р ь. (Тяжко переводє дух). Феноген, поверни мене на хату.

Ф е н о г е н. (Повертаючи крісло). В Мануйлівці нещастя!

Пу з и р ь. Що, тік згорів?

Ф е н о г е н. Ні.

Пу з и р ь. Слава Богу. А що-ж там сталось?

Ф е н о г е н. Бунт. Робочі Лихтаренкови голову розбили.

Пу з и р ь. Як?

Ф е н о г е н. (До Харитона). Розкажи, що знаєш.

Х а р и т о н. Почалось, кажуть з ранку. Мануйлівці, бачите, хотіли, щоб брати їх усіх що дня на роботу по такій ціні, як договорили ся тоді, коли взяли в аренду їх на-

діли. А Лихтаренко, ніби ціну зменьшив і тільки половину людей взяв на роботу. Ну, почав ся гвалт! А тут строкові робочі за харчі почали ремствувать. Слово по слову, хтось налаяв поганим словом Лихтаренка. Лихтаренко вистрілив в револьверта. Чи ранив, чи вбив — не знаю. Тоді кинулись до Лихтаренка, він не вспів утікти в контору і хтось каменем розбив Лихтаренкови голову. Тепер Лихтаренко запер ся в конторі і що хвилини палив в вікно з револьверта. Люди одступили, але похваляють ся підпалити двір і тік.

Пу з и р ь. Ідоли! Пси! Феноген! Нехай зараз пошлють від мене телеграму губернаторови і ісправникови, так: бунт робочих, убили управляючого, підпалили двір. Налякають їх — скоріще виїдуть. До речі тут урядник, клич його сюди. А ти Харитон, бери другого коня, скачи в Мануйлівку і вкруть назад, що б я знав, що там робить ся. (Феноген і Харитон вийшли). Бачите, ви кажете лежать. Де ж міні влечать. От все сам зробив, і тепер аж лекше. От урядник поїде в Мануйлівку, тоді я ляжу, спочину і завтра видужаю! Побачите!

Золотницький. (До лікаря). От натура!

Л і к а р ь. Нерви страшенно напружені. Я певен, що в нього парив лопнув і почалось зараженіє крови — замітьте — пропасниця бє.

Ява XVII.

*Пузирь, Лікарь, Золотницький, Феноген
і Урядник.*

Пузирь (До урядника). Чули певно,
про бунт в Мануйлівці?

Урядник. Чув тепер.

Пузирь. Прошу вас, беріть людий
з відділя і їдьте, будь ласка, в Мануйлівку
зараз. Губернаторови і ісправникови посилаю
телеграму.

Урядник. Мануйлівка не мого участка,
Крім того, я маю друге важне порученіє. По
ділу злостного банкрутства Михайлова, слі-
дователь постановив сьогодні привести вас
для допроса, як обвиняємого в сокритії два-
надцяти тисяч овець. Получіть повістку.
(Подає).

Пузирь. Сокритіє? Яке сокритіє?

Урядник. Не знаю.

Пузирь. Я приняв вівці від Петьки
Михайлова на випас!

Урядник. Не знаю.

Пузирь. (Витирає піт). Я вам кажу!
У мене свідки єсть.

Урядник. Предписано вручить повіст-
ку і сьогодні привести для допроса, як об-
виняємого...

Пузирь. Як привести?!

Урядник. Під караулом.

Пузирь. (Піднімаєть ся). Під караулом?!! Що-ж це? (Опускаєть ся в крісло). Світ перевертаєть ся, послідні часи наступили. (До всіх з одчаєм). А? А? На випас дав дванадцять тисяч овець, а слідователеві показав, що я переховую його вівці!... Ах ти ідол, ах ти прахвост.

Золотницький. Та у тебе ж свідки певно єсть?

Пузирь. А як же! Ах ти ідол! Феноген, чуєш? Ти-ж свідок?

Феноген. Своїми вухами чув, своїми очима бачив і знаю... Я присягну, що на випас.

Пузирь. (Нервово часами витирає піт). Чуєте? Он які люди понаставали: прахвости із прахвостів, анафеми із анафем! Обмане, обікраде, заріже, ограбить, чортови душу продасть — аби гроші! Ні сорому, ні чести!... Чи чувано коли про такі діла? Голяк масти, Петька Михайлов, не маючи ні шеляга в кишени, умудряєть ся брать гроші в банках, без гроший бере товари на фабриках, скрізь позичає і всі дають! Багатіє не по дням а по часам, тисячі бідолаг несуть йому гроші, як у банк, на проценти, а потім раптом шарах: банкрот! І такий злодій, мошенник, грабитель тягне за собою в тюрму чесного, ні в чім

невинуватого хазяїна! Ідольске... Прокляте діло!

Золотницький. На тобі лица нема, іди приляж; ми діло обміркуємо.

Пузирь. (Через сьлози). Петро Петрович! Рятуйте, рятуйте мою честь! Честь, честь мою топчуть в болото! Я двіста, триста тисяч дам залогу.

Золотницький. Все зроблю, заспокою ся!... (Тихо). Брат Калиновича прокурор — він pomoже, справедливо полекшить твоє становище.

Пузирь. Так?... Ох!... (Тихо) Скажіть нехай рятує...! я надіюсь, я певен.

Золотницький. Зараз візьму Феногена і їду до слідователя. Що можна, все зробимо.

Пузирь. (Тихо). Просіть від мене Калиновича... Нехай вибачить... Я дам благословення на шлюб з дочкою... (Тяжко переводє дух, пропасниця його бє, він витирає піт і говорить про себе). Обіцать можна все, аби ви рятував... Обіцанка-цяцанка. (До всіх). А будь ти проклят велзевулів ти син, Тетька ти Анафемович, бодай твоє тіло так распалось, як твоє крадене багатство!

Лікарь. Годі вже! — Ідіть приляжте і заспокойтесь.

Пузирь. Піду, піду. (Опираючись на

Феногена, підводить ся). І ви заспокойтесь, обійдеться ся без операції — налив прорвало. Одно погано! Пропасниця причепилась... Нічого, пройде — і завтра я таки поїду з тобою, Феногенушка, вівці купувать.

Феноген. Поїдемо, поїдемо!

Пузирь. (Йде й стає). Ага!... Скажи, Феноген, Карлу, що одна овечка, з послідних, біленька з кордючком — має поранений хвостик; друга чорненький лоб — шкандибає на праву задню ножку: нехай Карло обдивить ся, щоб часом не згинули — шкода худоби і потеря... (Пішли).

Лікарь. (До Золотницького). Два три дні — і смерть!

Урядник. А що ж міні робить, що я скажу слідователеви?

Золотницький. Скажіть слідователеви, що Терентій Гаврилович одібрав повістку від смерти і скоро дасть показаніє перед Богом.

ЗАВІСА.

Пояснення.

Стор. 25.

Халат — довга, домашня одіж, загально звісна під назвою: шляфрок (der Schlafrock.)

Петруша — змосковщене імя Петра.

Григорій Мойсієвич — розум. Маюфес.

Стор. 26.

Єто што-нібудь особенного — кепська великорущина — это что-нибудь особенного — се щось незвичайне.

оказія — пригода.

швейцар — нім. der Schweizer — портієр, сторож при дверох.

куртажі — нагорода за посередництво (в сім місці: при купні землі).

а тепер держить при собі — значить, Феноген став найблищим повіреним Терентія Гавриловича.

десятина .— 1898 австрійсь. морга (1092 гектара).

Стор. 27.

вокзал — залізничий дворець.

Се, що говорить Зеленський на початку III. яви, відносить ся до Феногена. Його зове він хлопом, однак мусить перед ним шапкувати, бо Феноген може йому пошкодити у хазяїна.

жалування — платня.

Стор. 28.

контора — у нас: канцелярія.

Стор. 29.

росход — видаток.

аршин — міра — 70·4 см.

вещ — річ.

запросите — заціните.

Стор. 30.

настьогайте — нашийте.

капотка — трудна, мозільна.

Стор. 31.

мережки — вишивки.

раїла — радила.

предложенне Івана Миколайовича

— просьба І. М. Калиновича о руку Соні.

усердний — ревний.

з коня не злазить — все при роботі.

Стор. 32.

Щоби зрозуміти се, що ту говоригь ся, належить зятямити: Сусід Пузиря, такий же як і він хазяїн, Петро Тимофієвич, задумав фальшиве банкрутство, щоби таким обманним способом поправити свої маєткові відносини. Щоби як найбільше майна скрити перед вірителями й перед урядом, посилає Петро до Пузиря фактора Маюфеса з просьбою, щоби він переховав йому на своїх сте-

пах 12.000 овець, котрі по ліцитації цілого майна лишили би ся очевидно Петрови. Про се діло говорить тепер Маюфес із Пузірем.

прийомка — відбір.

опасне — небезпечне.

опасаюсь — бою ся.

несостоятельность — неможність платити (розум. тим, у кого позичено, вірителям), банкрутство.

обміркована несостоятельность обдумане банкрутство, зн. обманчive.

благополучно — щасливо.

Стор. 33.

вскочити у злосні — набавити ся лиха, зн. колибвикрито сьвідомо затаєне майно

манухфактура — ціни від фірм, що ви силають товари.

гурти — череди худоби.

кінський завод — кінська обора, стайня.

борошно — мука.

постройки — будинки.

діло рук чоловічих — зн. згорять, бо їх підпалять навмисне.

страхова премія — асекураційна премія (за спалені будинки).

імініє — майно.

зтаїть — стопить ся.

кредиторам — тим, що їм винен.

на худий кінець — в найгіршім разі.

Копійок по 10... 20 отже кредитори тратять 80—90⁰/₀.

2,400.000 — рахунок простий : банкрутство на 3,000.000 ; кредитори возьмуть 20⁰/₀, отже 600.000.

Стор. 34.

Нікогда! — з вел. русь. — ніколи.

разсужденіє — вел. русь. — розвага.

лодзїньских фабрикантів — Лодзь, звісне фабричне місто у Росії (на польських землях).

потері (потеря) — страти.

баланси — білянси, рахунки.

виграшка — дрібничка.

з миру із сьвіта.

з валової виручки — з помочи (освобождения) в цілости, взагалі (т. є відповідно до скількості помочи із сторони Пузиря, а не зарібку Петра).

прибиль — зиск.

Стор. 35.

роѣписка — посьвідка, квіт.

Стор. 36.

постоялий двір — заїзний дім, коршма.

Стор. 37.

на стулі — на кріслі.

Стор. 38.

Порфірій — Порфірій Арістархович Ліхтаренко.

оброчний — чиншовий, наємний.

казенний — скарбовий.

артіль — спілка робітників.

Стор. 39.

недоїмка — недобір.

строк — речинець.

бури — сверли.

Стор. 40.

крестянські — мужицькі.

опит — досвід.

уїзд — повіт.

нужен — з вел. русь. — потрібний.

Стор. 41.

Еті да... — попсована великорущина — хто да, хто нѣтъ — се так, се ні.

надежні — надійні, що на них можна числити.

зашем — вел. зачѣмъ — чому?

Стор. 42.

денгі — вел. русь. деньги — гроші.

Стор. 44,

Так бить не должно — вел. русь. такъ быть не должно — так не повинно бути.

атвѣчайт — вел. русь. отвѣчаю — відповідаю.

работай — вел. русь. работаєтъ — працює.

надо — треба.

Стор. 45.

мєсто — вел. русь. мѣсто — місце.
шатнись — кинь ся.

стор. 46.

амбар — шпихлїр.

Стор. 47

розщитать — обрахувати ся (зн. відправити.)

Стор. 48.

Бова Королевич — герой звісної в старинній Україні повісти про Бову. Між Великоросами спопуляризована ся повість т. зв. лубочними виданнями.

Стор. 49.

прихожа — передпокій.

Петро Петрович розум. Золотницький.
Крез — Крез, король Лїдії, звісний із богацтва.

Стор. 50.

Чоломкають ся — цілують ся.

підходящої — з вел. русь. відповідної.

Стор. 51.

строю сахарний завод — будую цукроварню.

лопне — трісне (зн. впаде).

рукомисло — ремесло.

прожогом — ту в значіню: скоро, без розваги.

авансу. (вел. русь. авансь) задатку.

Стор. 52.

земський гласний — щось як у Галичині: член повітової ради.

хвастать — хвалити ся.

собраніє — збори.

продовольствіє — запровіантованє, достава поживи,

химера — у нас з чужого: каприс.

Стор. 53.

обсудить — роздумати.

цинготна болізнъ — шкорбут.

формально — так сказатиб: з уряду.

Стор. 54.

полтавському голові — посадникови, бурмістрови.

без надобности — без потреби.

кавалєр роз. ордера.

Стор. 55.

благо — добро.

Стор. 57.

ослони — лавки.

голощак — голий, без закришки.

глечик — горщик.

посадять розум. у тюрму.

прогайнуємо — протратимо.

Стор. 58.

Я ходи знаю — я вже се знаю добре (з досьвіду).

йому ковінька на руку — йому сього
як раз треба.

зачинщик — той, що підбурює, проводир.
в гущу — в товпу.

Стор. 59.

варняка єш — безікаєш.

Бодай же тобі так і т. д. — бодай ти
так оглух, щоб і весни не дочекав.

Стор. 60.

глевкий — липкий.

Стор. 63.

попортив — попсував.

Стор. 65.

воспитаниця — вихованиця.

зразком — приміром.

Стор. 66.

питательний — поживний.

Стор. 67.

полісадник — штахети, пліт.

строкових — речинцевих.

Стор. 69.

бадьорніща — більш відважна.

табель — ту в значіню: сьвято.

Стор. 83.

очень — вел. русь — дуже.

на два постава — на два камені.

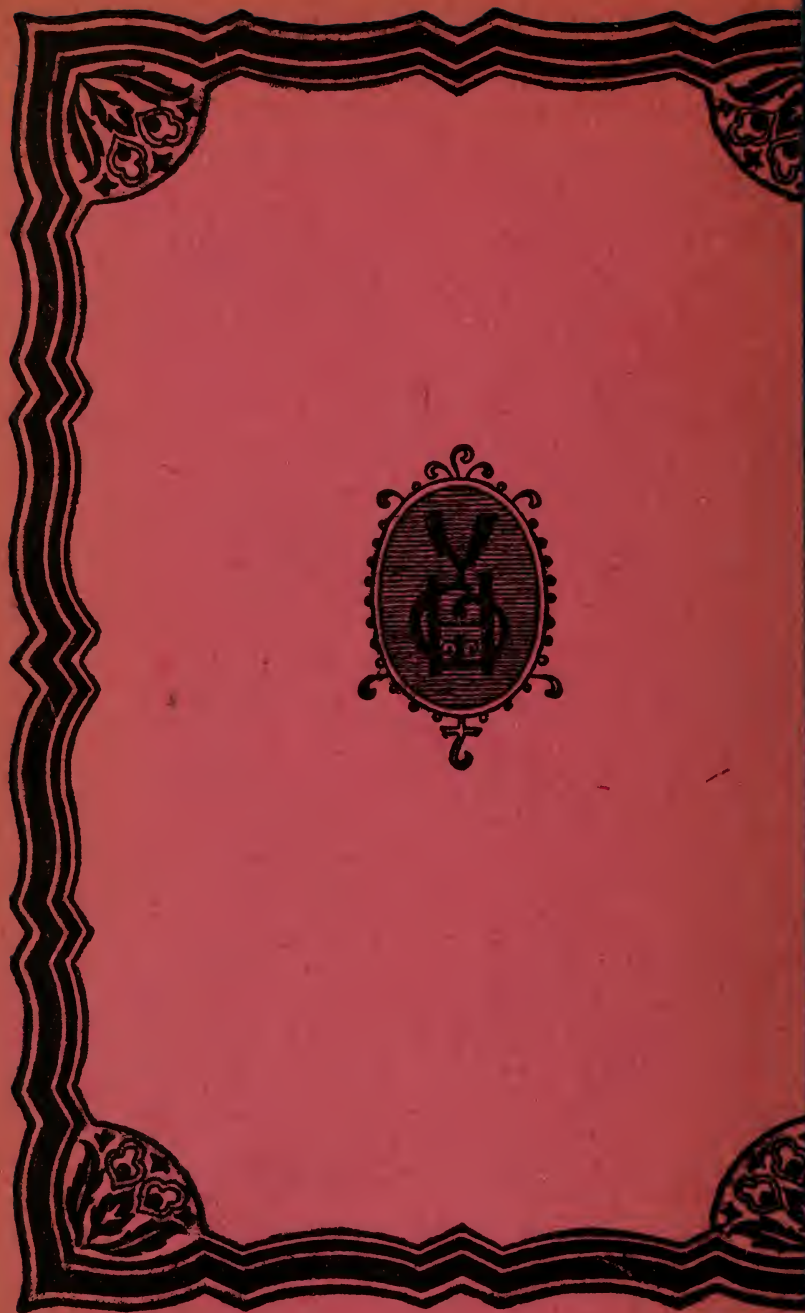
станція -- залізничий дворець.

Стор. 86.

заказний — роблений на замовлене.

- Стор. 93.
корми — паша.
Стор. 94.
Чушило — вел. рус. чучело — випхане звіря
получал — достав.
немножко — троха.
комфора — камфора.
Стор. 95.
мушік — мужик.
Стор. 97.
наказаніє — кара.
Стор. 98.
Баловство — розвоженє, розпещуванє.
Стор. 100.
шарабан — рід повозки.
Стор. 111.
слідователь — слідчий судія.
Стор. 113.
носилки — ноші.
Стор. 118.
польза — користь.
Стор. 121.
розсудочний — розумний.
Стор. 124.
купча — контракт купна.
Стор. 128.
Навряд — ледви.
Стор. 130.
почки — нирки.
клясична птиця і т. д. — натяк на зві
сне оповіданє про капітолїнських гусий
що спасли своїм криком Рим від Галлів
Стор. 134.
руб — рубель.
Стор. 136.
Болной — недужий.

- 115—120. Барвінський Олександр, Спомини змого життя, II.
 121—123. Кобилянська О., Земля I, повість.
 124—126. Кобилянська О., Земля II, повість.
 127—128. Шов Б., Цезар і Клеопатра, драма.
 129. М. Вовчок, Не до пари, Два сини й інші оповід.
 130—134. Маковой О., Заліссе, повість.
 135—139. Кониський Ол., У гостях добре, дома лише, повість.
 141—142. Федькович Ю., Довбуш, трагедія.
 143—144б. Федькович Ю., Оповідання.
 145. Гринюк Лесь, Весняні вечери, новелі.
 146. Леся Українка, Оргія, драматична поема.
 147. Федькович Ю., Так вам треба, фарс.
 148. Федькович Ю., Як козам роги виправляють.
 149—149а. Шевченко Т., Музика, повість.
 150. Кропивницький М., По ревізії, комедія в 1 дії.
 151—151а. Шевченко Т., Артист, повість.
 152—153. Карпенко-Карий, Бурлака, драма.
 154. Бобикевич О., Настоящі, комедія в 1 дії.
 155—156. Шевченко Т., Гайдамаки, поема.
 157. Федькович Ю., Люба—згуба, повість.
 158. Шніцлер, Артур, Лейтнант Густль, новеля.
 159—160. Левицький-Нечуй Ів., Пропаді, повість.
 161. Кобилянська Ольга, Вятва, нарис.
 162. Підмогильний В., В епідемічному бараці, нарис.
 163. Кобилянська Ольга, Природа, новеля.
 164—165. Плятон, Оборона Сократа, переклав В. Кміцикевич.
 166—167. Карпенко-Карий, Житейське море, комедія.
 168—170. Єремов С., М. Коцюбинський (Літер. характер. укр. писъм. III).
 171. Маркс Карл, Наймана праця й капітал.
 172—173. Мирний Панас, Ляжі люди, повість.
 174—176. Дорошенко Дм., П. Куліш (Літ. хар. укр. писъм. IV).
 177—179. Містраль Фред., Спогади й оповідання.
 180—182. Коцюбинський М., Гэта шоггана.
 183—184. Костомаров М., Дві руські народности.
 185—187. Бойко В., Марко Вовчок (Літ. хар. укр. писъм. V).
 188—189. Ромен Роллян, Вовки, револ. драма.
 190. Коцюбинський М., Лялечка, Поєдинок (оповідання).
 191—192. Коцюбинський М., На віру й инші оповідання.
 193. Коцюбинський М., Прятислотник, Помстився, Хо.
 194. Коцюбинський М., Для загального добра, оповід.
 195—196. Коцюбинський М., Пе-коптьор, Посол від чоржого царя, Відьма (оповідання).
 197. Коцюбинський М., По-людському і цігов'яз, оповід.
 198. Коцюбинський М., Дорогою ціпою, оповідання.
 199—201. Франс Ан., Злочинство Воинара.
 202—203. Ромен Роллян, Дантон, револ. драма.
 204—205. Дорошенко Дм., Костомаров (Літ. хар. укр. писъм. VI).
 206—207. Єремов С., Карпенко-Карий (Літ. хар. укр. писъм. VII).
 208. Мирний П., Серед степів, оповідання.
 209. Мирний П., Лихо давнє й сьогочаснє, повість.
 210—211. Мирний П., Як ведеться — так і живеться.
 212. Васильченко С., Талант, повість.
 213. Коцюбинський М., Коні не Винні.
 214—215. Карпенко-Карий, Сава Чалий, трагедія.
 216—219. Єремов С., Левицький-Нечуй (Літ. хар. укр. п. VIII).
 220—221. Леся Українка, Лісова ніснє, драма.
 222—223. Леся Українка, Кассандра, драма.
 224—225. Леся Українка, Каміний Господарь, драма.
 226. Леся Українка, Адвокат Маргіян, драма.

LU

T6295khaz

583361

Tobilevich, Ivan Karpovich

Хазяйн.

[Transliterated: Khazyain.]

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

